

gruppböcker

hot

TYST I KLASSEN?

ANSVAR

OSYNLIGGÖRA

bejaka

tystnad

Om lärarens arbete
kring sexuell läggning

Redaktör: Thomas Östlund
Grafisk form: Anna Björnström
Illustrationer: Ninni Oljemark
Koordinator: Gunnar Svensson
Tryck: Ljungbergs tryckeri AB
© RFSL 2006
Kontakt: www.ytan.se

Beställningsadress:
Liber Distribution
Fagerstagatan 2, 162 89 Stockholm
tel: 08-690 95 76
fax: 08-690 95 50
e-post: skolutveckling@liber.se
www.skolutveckling.se
Best.nr: U06:126
ISBN: 91-85589-17-9

TYST I KLASSEN?

**Om lärarens arbete
kring sexuell läggning**

Förord

Vår förhoppning är att du som anställd i förskolan och skolan i denna bok ska hitta idéer, tankar, inspiration och några verktyg för att ta upp heteronormativitet, homofobi och området sexuell läggning med eleverna. Genom att ifrågasätta och förändra den heterosexuella normen skapar man bättre förutsättningar för barn och elever att utvecklas till egna individer.

Boken är ett resultat av ett unikt samarbete mellan tolv organisationer och myndigheter. Bakom boken står projektet Under ytan, som finansieras av EU:s Equalprogram. I projektet ingår Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier vid Linköpings universitet, Lärarförbundet, Lärarhögskolan i Stockholm, Lärarnas Riksförbund, Lärarprogrammet i Norrköping, Myndigheten för skolutveckling, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), Sveriges Förenade Gaystudenter (SFG), Sveriges skollärförbund, Södertälje kommun, och Ungdomsförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL Ungdom).

Sofia minns ...

... tolv år i skolan

- 7 Du är en liten pojkflicka, säger faster Sara.
- 8 Alla vill vara ihop med Gustaf – han väljer mig! Jag väljer inte alls.
- 9 Ida är bra. Absolut bäst. Vill vara med henne hela tiden. Bara med henne.
- 10 ”Ingen vill sitta på Soffan”, skriker killarna efter mig. Istankar.
- 11 Annorlunda. Inte som alla andra. Inte som någon annan ...
- 12 Linda. Ny i klassen. Hennes lugg. Och när hon ler. Tanken fastnar just där.
- 13 Är du lebb eller? Trängd. Vill rymma, gömma. Ett helt år. Svart hål.
- 14 Homosexualitet är den vanligaste sexuella avvikelserna, står det i biologiboken. Alltid nåt.
- 15 Ny svensklärare som verkar fatta. Ser mig. Tyst samförstånd.
- 16 Ta ingen skit. Ta ingen skit. Tänker på Elin i Fucking Åmål. Men det är i en annan värld.
- 17 Framför spegeln. Här står Sofia. Här är jag. Så här är jag. Berättade om mig själv för Erik i dag.
- 18 Nu slutar ett liv. Nu börjar ett annat.

Innehåll

Sid 9

Värdegrunden visar sig varje dag

Om värdegrunden och om skolans ansvar att inkludera sexuell läggning och insatser mot homofobi i det vardagliga arbetet med värdegrundsfrågorna.

Sid 15

Lagar, styrdokument och skolans övergripande ansvar

Om lagar och förordningar som knyter an till sexuell läggning, bland annat den nya diskrimineringslagen för barn och elever.

Sid 21 SANDRA DAHLÉN

Heteronormen – osynlig men ytterst närvarande

Om heteronormen som vi följer, ofta av bara farten – men utan att alltid vara medveten om att den ens existerar.

Sid 31 ERIK CENTERWALL

”Jag vill vara den jag är” – från tystnad till deltagande

Om skolans syn på homosexualitet genom tiderna. Ingen solskenshistoria – men ändå en historia värd att känna till.

Sid 37

Homofobi och hatbrott – just här, just i dag

Om våldet och trakasserierna som finns här och nu, mitt ibland oss.

Sid 40 EVA TIBY

”Klimatet i skolan knäcker många”

Om en studie av hatbrott – med berättelser av dem som blivit utsatta i skolan.

Sid 47

Lika värde – värdegrunden i praktiken

Om rätten att bli bemött med respekt oavsett sexuell läggning. Om att slippa bli utsatt för diskriminering och osynliggörande.

Sid 55

Att arbeta med homo- och bisexualitet i förskolan

Om ansvar och möjligheter i förskolan. Om att alla familjer räknas – och att alla barn har rätt att känna stolthet över sin familj.

Sid 62

Undervisning om sexuell läggning – utgångspunkter

Om att börja fundera på hur undervisningen kring sexuell läggning kan läggas upp.

Sid 68

Metoder – möjligheter

Om hur du kan göra i praktiken. Inspiration och idéer för att komma igång eller komma vidare med undervisning om sexuell läggning.

Sid 87

Tipskatalog

Om böcker, filmer, broschyrer, webbplatser ...

Sid 94

Parlör

Om ord och begrepp du kanske har hört, men inte alltid vet vad de står för.

Sid 97

Årtal

Om årtalen då det hände.

IFE

som i fokus

Värdegrunden visar sig varje dag

De senaste åren har begreppet värdegrund använts flitigt i skoldebatten. Men vad betyder det egentligen? Det är inte självklart. Även den som frågar dem som arbetar i skolan kan mötas av vitt skilda svar.

Vänder vi på begreppet och talar om ”de grundläggande värderingar som styr verksamheten i skolan” blir det genast lite mindre abstrakt. Samtidigt står det då klart att värdegrunden inte är något en gång för alla givet. Dagens värdegrund behöver inte vara morgondagens.

Det kanske vanligaste sättet att närma sig skolans värdegrund är att utgå från de lagar och förordningar som reglerar verksamheten i skolan, och då särskilt de grundläggande avsnitten om alla människors lika värde och rättigheter, en demokratisk grundsyn, jämställdhet etc.

Ett annat sätt att uttrycka saken är att värdegrunden är ”gemensamma överenskommelser om relationer mellan människor”. Då inser man snabbt att ett ”värdegrundsarbete” egentligen är väldigt konkret – men samtidigt något som kräver ett genomtänkt förhållningssätt i en rad olika situationer:

- Hur förmedlar jag en demokratisk grundsyn på en matematiklektion?
- Betyder lika värde alltid att alla ska ha lika mycket?
- Hur får vi vuxna syn på den kränkande behandling som är osynlig – utom för den som kränks?

Med detta sätt att tänka blir värdegrundsarbete alltså en i högsta grad

vardaglig uppgift, där de grundvärderingar som skolan vilar på, ständigt – var dag – möter en levande verklighet, i grupper, klassrum, korridorer och på gården. Värdegrundarbetet blir heller aldrig ”färdigt”. Inte heller är det något som vuxna ska förmedla till eleverna. Det handlar ju om relationer och alla i skolan måste vara delaktiga i värdegrundarbetet. Men det gör inte uppgiften mindre betydelsefull – inte mindre spännande heller för den delen.

Du som arbetar i skolan möts dagligen av åsikter och handlingar som på ett eller annat sätt kan kopplas till grundläggande normer och värderingar. Självklart påverkas barn och ungdomar även av andra värderingar än de som skolan förmedlar. Ibland kan det kanske kännas som om klyftan mellan den lite högtidliga ”värdegrunden” och en snårig, ibland motsägelsefull, verklighet är oöverstiglig. Det kan leda till att värdegrundarbetet ofta kommer en bit ner på listan när det ska prioriteras bland de många krav och förväntningar som ställs på skolan, i en situation där resurserna är begränsade.

Men att värdegrundsfrågorna hamnar i skymundan kan också ha andra orsaker. Kanske bristen på ”facit” och på tydliga gemensamma förhållningssätt i personalgruppen gör att vi ibland backar. Kanske beror det på att värdegrundsfrågorna utmanar oss själva, i ord och i handling. Men värdegrunden handlar om vilket arbetsklimat vi vill ha i skolan – och vilken människosyn vi vill att skolan ska bidra till att förmedla och förstärka.

En grundläggande tanke med den här skriften är att värdegrunden inte ska bli några tomma, till intet förpliktiggande ord på ett papper. En värdegrund – uttryckt som gemensamma överenskommelser om relationer mellan människor – har sitt fokus i vardagen, där alla parter i skolan, elever och vuxna, ska ha en självklar röst.

Tappar vi respekten har allt misslyckats

”**Frågor om värden**, om etik och moral hör hemma i skolans vardagsarbete, i undervisning och i övrig verksamhet. Det är frågor som bäst behandlas i sitt naturliga sammanhang i alla de situationer som uppstår i skolans vardag – om målet är att utveckla elevernas förmåga att göra etiska överväganden som har sin grund i både kunskaper och värderingar.”

”Det är självklart att skolan skall ge barn och unga goda kunskaper i alla ämnen. (...) Att alla elever lämnar skolan med godkända betyg är viktigt och nödvändigt. Men det räcker inte. Om vi blir kunnigare, effektivare och presterar alltmer, men på vägen genom utbildningssystemet tappar respekten för mänskliga värden har skolan, trots allt, misslyckats.”

Ur Värdegrundsboken från Utbildningsdepartementets värdegrundsprojekt

Sexuell läggning – inget man kan vara för eller emot

Att bemötas med respekt oavsett sexuell läggning är en mänsklig rättighet – och en självklar del av de grundläggande värderingar som varje skola i Sverige ska omfatta och förmedla. Det här är viktigt att göra klart redan från början. Det finns ibland en föreställning om att man kan vara ”för eller emot homo- och bisexuellas rättigheter” och att skolan ska inta en neutral position i denna fråga. Detta är alltså felaktigt. Skolan är inte värdeneutral.

Kan detta stöta på problem? Finns det lärare som väjer för frågan? Säkert. Lärare är som människor är mest – och alla människor har fördomar. Men vissa saker är inte förhandlingsbara och det gäller rätten att bli sedd och positivt bekräftad som den du är, oavsett sexuell läggning.

I praktiken har det visat sig att skolorna har svårt att inkludera sexuell läggning och insatser mot homofobi i värdegrundsarbetet. Homo- och bisexuellas rättigheter har en tendens att hamna i skymundan, förtigas eller glömmas bort.

Men även förtigandet sänder tydliga signaler. Om man pratar om könsdiskriminering, främlingsfientlighet och mobbning, men utesluter sexuell läggning och homofobi, har skolan förmedlat att vissa människors lika värde och rättigheter är mindre betydelsefulla än andras. När ”sexuell läggning” medvetet eller omedvetet döljs bakom ett ”med mera” eller ett ”etc” förmedlas också en värdering. Det som inte nämns, uppfattas som om det inte existerar. I alla fall inte här och nu. Det gäller i alla högsta grad frågan om homo- och bisexualitet.

Se människan – och strukturerna

Värdegrundsarbetet har ofta sitt fokus på enskilda människors rättigheter. Att enskilda elever kränks och osynliggörs kan självklart aldrig accepteras. Inte i skolan och inte i samhället utanför.

Men att bara reagera mot enskilda fördomar och kränkningar räcker inte. Det gäller också att uppmärksamma och bekämpa de strukturer som gör att fördomar uppstår och återskapas. Ofta ingår enskilda handlingar och värderingar i ett mönster. Det är inte alltid lätt att få syn på dessa strukturer:

- Vilka fördomar finns – och vilka grundläggande normer vilar de på?
- Vilka uttryck tar de sig?
- Hur har de uppstått – och vem gynnas och missgynnas av nuvarande normer?
- Vad händer om något bryter mot normen – till exempel för hur man ska vara klädd eller uttrycka sig?

Det kan vara både intressant och viktigt att någon gång ställa de här

grundläggande frågorna till sig själv eller tillsammans i en personalgrupp. Inte minst är detta perspektiv betydelsefullt när det gäller homo- och bisexuellas rättigheter, men mer eller mindre dolda strukturer som sorterar in människor i kategorier finns även i andra sammanhang. Att uppfatta dolda strukturer, som man ibland själv är med om att skapa och återskapa, är ett första steg. Det andra är att uppfatta hur strukturer kan förtrycka genom att förminska en del människors handlingsutrymme till förmån för andras. Att det ofta är en fråga om makt.

Skolans värdegrund – och föräldrarnas

Skolans värdegrund kan ibland krocka med föräldrarnas. Självklart ska man föra en dialog med föräldrarna och lyssna på deras åsikter. Det är samtidigt viktigt att vara tydlig när det gäller skolans värdegrund, som ju ytterst vilar på de lagar vi beslutat om i demokratisk ordning.

Det kan också komma invändningar från föräldrar när det gäller undervisningen. Detta gäller sex- och samlevnadsundervisning i allmänhet – och kanske i synnerhet när homo- och bisexualitet tas upp. Även här är det viktigt att klargöra skolans uppdrag.

ss
som i skydd

ss

Lagar, styrdokument och skolans övergripande ansvar

Den gemensamma värdegrunden i samhället – och i skolan – regleras i flera olika sammanhang. Här ges en kort orientering av de lagar och förordningar som knyter an till sexuell läggning.

Hur omsätter man då dessa lagar i praktiken? Hur gör vi för att leva upp till dem? Återigen finns inga enkla svar. För att de ska bli levande dokument krävs att man gör klart för sig vilka konkreta situationer som lagarna egentligen åsyftar. De högtidliga och ibland juridiska texterna måste göras till praktiska redskap i vardagen – precis som man tolkar läroplanens kunskapsmål och överför dem i konkreta undervisningssituationer.

Det är viktigt att ha i åtanke att lagarna är vårt yttersta demokratiska redskap för att tala om vad som ska gälla i samhället. Och inte minst ger lagarna skydd åt enskilda människor, även våra barn och ungdomar.

Grundlagen

Regeringsformen är en av de svenska grundlagarna. I 1 kap. 2 § står det att *Det allmänna skall motverka diskriminering av människor på grund av ...sexuell läggning.*

Diskrimineringslagen för barn och elever

I lagen (2006:67) om förbud mot diskriminering och annan kränkande

behandling av barn och elever står det att inget barn och ingen elev får diskrimineras på grund av etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning, funktionshinder eller kön.

Genom lagen åläggs varje skola att aktivt främja alla elevers lika rättigheter samt att förebygga och förhindra trakasserier.

I arbetet mot diskriminering ska varje enskild skola upprätta en likabehandlingsplan som ska ses över och utvärderas varje år.

Likabehandlingsplanen ska ta sikte på akuta situationer, förebyggande och uppföljande verksamhet. Den ska innehålla rutiner, ansvarfördelning samt en beskrivning av hur skolan dokumenterar olika händelser. För att visa att man verkligen uppmärksammat samtliga elevers rättigheter oavsett sexuell läggning ska det också framgå vilka åtgärder som är tänkta att främja likabehandling på just detta område.

Bjud in barn och elever att aktivt delta i arbetet med likabehandlingsplanen. De bör vara delaktiga i arbetet med att ta fram, följa upp och se över verksamhetens likabehandlingsplan.

Mer om detta kan du läsa i HomO:s skrift *Öppna – Om skolans ansvar att främja elevers lika rättigheter oavsett sexuell läggning*.

Skollagen

Skollagens portalparagraf lägger en tydlig värdemässig grund för all verksamhet i skolan:

Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. *främja jämställdhet mellan könen samt*

2. *aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden.*

Läroplanerna

Skollagen konkretiseras i läroplanerna (Lpfö 98, Lpo 94 och Lpf 94) och i skolformsförordningarna. I Lpo 94 och Lpf 94 står bland annat att ”Skolan skall sträva efter att varje elev:

respekterar andra människors egenvärde, tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå andra människor ...”

Även i Lpfö 98 finns en text med liknande innebörd.

Vidare står det att de som arbetar i skolan ska ”*aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper*” (Lpo 94 2.1 Normer och värden).

I läroplanerna för grundskolan och gymnasiet framgår alltså tydligt att alla som arbetar i skolan har ett gemensamt ansvar för att motverka kränkande behandling. Lärarna ska uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling. Detta gäller alla lärare, oavsett ämne, inriktning eller år.

I läroplanen för förskolan framgår att förskolans verksamhet ska utformas i överensstämmelse med samhällets grundläggande värderingar. Alla som verkar inom förskolan ska främja aktning för varje människas egenvärde och vår gemensamma miljö.

Skolan har förutom ett kunskapsuppdrag även ett demokratiskt uppdrag som ska utgöra grund för all verksamhet i förskolan, skolan och vuxenutbildningen. Det demokratiska uppdraget, som är formulerat i skollagen, läroplaner och kursplaner, består av olika delar och innebär

- att främja barns, ungas och vuxenstuderandes lärande om demokrati och värdegrund
- att verka i demokratiska arbetsformer där elever, personal och föräldrar har inflytande och är delaktiga
- att förankra de demokratiska värdena, värdegrunden, i syfte att utveckla demokratiska samhällsmedborgare
- att motverka alla former av kränkande behandling.

FN:s barnkonvention

Barns lika rättigheter finns beskrivna i FN:s konvention om barnets rättigheter. Barn är man i barnkonventionens mening tills man fyllt 18 år.

Artikel 2 slår fast att alla barn har samma rättigheter och lika värde. Ingen får diskrimineras.

Man måste alltså skydda barn och unga mot diskriminering som har samband med sexuell läggning (barnets eller dess föräldrars).

Enligt barnkonventionen har barnet rätt att komma till tals i alla frågor som berör henne eller honom. Ju mognare desto mer ska barnet också få bestämma själv. Vid 18 års ålder har man i princip rätt att fullt ut bestämma över sitt liv. På motsvarande sätt har barn rätt till respekt för sin sexualitet och sexuella läggning.

Om föräldrar exempelvis motsätter sig att deras son eller dotter går till en ungdomsförening för homosexuella kan det bli svårt för den unga att få sin vilja igenom. Den unga är ju inte myndig och rätten till den egna homosexuella identiteten blir alltså i praktiken begränsad av föräldrarnas godtycke.

I en sådan situation är det ofta viktigt för den unga att få tala med andra vuxna än föräldrarna. Det kan vara med läraren, skolsköterskan, skolkuratorn eller någon annan vuxen på skolan.

FN:s barnrättskommitté har också i olika sammanhang betonat samhällets skyldighet att säkerställa att homosexuella ungdomar får tillgång till information, stöd och skydd så att de kan leva i enlighet med sin sexuella läggning.

P
P

som i pojke?

F
f

som i
flicka?

Heteronormen – osynlig men ytterst närvarande

SANDRA DAHLÉN

Vi tänker inte alltid på vad vi gör och varför. Ofta styrs våra handlingar av föreställningar med djupa rötter i den västerländska idétraditionen och dess syn på manligt och kvinnligt. Sandra Dahlén, författare och utbildare i frågor som rör sexualitet och ungdomar, skriver här om normerna som vi följer av bara farten – men som långt ifrån alla passar in i.

Tänk dig en middag med ett gäng heterosexuella män. Plötsligt nämner en i gruppen att han lekte mycket med flickor när han var liten – att han gillade att pyssla på dagis och leka i dockvrån. Är det troligt att han berättar något sådant och vad skulle då hända? Kanske skulle den pinsamma tystnaden breda ut sig eller någon utropa: ”Men fy fan, du är väl inte bög?!”

Att som liten ha varit pojkflicka är något positivt, något man med stolthet kan berätta om – i alla fall om det gick över efter ett tag. Men ordet flickpojke finns inte ens. Hur kommer det sig att män i allmänhet inte kan skryta om att ha varit flickiga? Hur kommer det sig att någon kan komma att tänka på bögar – han pratade ju inte alls om kärlek eller attraktion till andra pojkar? Och är det inte märkligt att barn och vuxna inte kan välja kläder, lekar eller förälskelser utan att folk blir oroliga, arga eller ser ner på dem?

Heteronormativitet – detta nya begrepp som nu hörs lite här och där.

Det kan kännas onödigt akademiskt och långt borta. Men det handlar egentligen om dig och mig och vardagen. För normativitet handlar om makt – om system som utfärdar normer som människor måste förhålla sig till. Många normer följer vi av bara farten utan att tänka på det. Men när vi bryter mot dem så märker vi att de finns. Just heteronormativitet handlar om kön och sexualitet – begrepp som är djupt rotade i våra identiteter. Heteronormativitet handlar därför om hur vi ser på oss själva och varandra – om vilka val vi gör i livet, om när vi blir arga eller känner oss säkra. Det handlar om liv och död, om njutning, glädje och kärlek. Det handlar om rättigheter och demokrati.

Sex – något vi gör eller är?

Heteronormativitet handlar först och främst om antagandet att alla är heterosexuella och att det är det rätta att vara. Det mindre rätta är således att vara homosexuell. De flesta historiker och socialantropologer är överens om att detta sätt att se på folk som uppdelade i grupperna heterosexuella och homosexuella är ganska unikt för det moderna Europa och samhällen som blivit starkt påverkade av det. Uppdelningen är alltså inte självklar för andra och den har inte alltid varit självklar i väst heller. Det kan givetvis finnas olika grunder för kategoriseringar. Vi skulle lika gärna kunna dela upp människor efter om de föredrar ljus- eller mörkhåriga eller om de vill ha sex med sig själv eller andra. Men vi tänker oss inte att sådant skulle vara centralt i personligheten. Däremot tänker man sig att vilket kön människor tänder på och blir förälskade i är viktigt för grupperingar. Det är för att vi gör just kön till ett viktigt begrepp i vårt samhälle i dag.

Unikt för vår västerländska sexualsyn är också att sex inte bara anses vara något man *gör* utan även något man *är*. Om man har sex med personer ur det andra könet så *är* man heterosexuell. Om vi i stället tänker oss uppdelningen att man har sex med få personer eller med många personer – *är* man en särskild person för det? Kan man säga att ”jag är en mångsexuell” eller ”jag är fåsexuell”? Nej, det fungerar inte i vårt

samhälle för det är just bara när det rör kön som man har en *läggning*. Och i och med att vi ser på hetero- och homosexualitet som motpoler så *är* man antingen det ena eller det andra.

Bisexualitet tycker många är svårt att hantera. Börjar någon röra sig för mycket på skalan kan omgivningen bli irriterad och undra om inte personen kan bestämma sig. Man får gilla chokladglass en vecka och föredra jordgubbssmak en annan – det är inte något problem. Men man får generellt inte vara ombytlig med vilket kön man har sex med – det går emot föreställningen om att sexualitet är något fast hos varje människa. Men så behöver det ju inte vara. Människor kan känna sig helt och fullt heterosexuella i fyrtio år, för att sedan känna sig helt och fullt bisexuella i fyrtio år, och tvärtom. Andra har alltid känt att de är heterosexuella och känner så hela livet. Dessutom är det svårt att dra tydliga gränser för *läggning*. Vad ska räknas in – hur många gånger ska man ha känt en sexuell dragning till det egna eller andra könet? Hur ska man se på fantasier? Hur ska man se på människor som inte har haft sex? Hur ska man definiera en förälskelse?

Gränser är svåra att dra. Samtidigt måste var och en få definiera sig själv. Dessutom blir gränserna extra tydliga för den som utåt inte helt håller sig till heterosexualitet. Det är då man måste *komma ut* med sin *läggning* eller kanske hämta extra mod för att hålla den man älskar i handen när andra ser på.

Syndfulla eller gudstrogna handlingar

Människor verkar alltid ha haft sex med personer av samma kön eller olika kön än de själva. Men sexuella handlingar har inte alltid varit kopplade till fasta grupper och identiteter. Man kunde tidigare se samkönade sexuella handlingar som något dåligt, precis som man såg på sex mellan en kvinna och en man som inte kunde leda till befruktning som något dåligt. Den sexuella uppdelningen bestod då av bra och dåliga aktiviteter. Men man såg inte på dessa aktiviteter som något som

bara en viss grupp människor höll på med, utan mer som frestelser som alla kunde falla för.

I slutet av 1800-talet kunde man dock första gången läsa om de nya termerna homosexuell och heterosexuell. De homosexuella var de som hade sex med samma kön. De heterosexuella var de som hade sex med andra könet, men på sätt som inte kunde leda till fortplantning (exempelvis avbrutna samlag, samlag fast kvinnan var gravid och så vidare). De som hade *fortplantningssex* tillhörde ingen särskild grupp – de var normala.

Termerna togs fram ur ett aktivt politiskt perspektiv. Man ville få förståelse för den samkönade kärleken i stället för att bestraffa den. Vetenskapsmän hakade på uppdelningarna, men inte av samma skäl. De var vid denna tid i stället upptagna med att dela upp människor i perversta och normala och man började hävda att sex är något man *är* i stället för något man *gör*. Intressant är att heterosexualitet ända in på 1920-talet ansågs vara en sjuklig avvikelse från det normala, en perversion, eftersom heterosexualitet handlade om sex som inte syftade till att göra barn. Men så småningom blev heterosexualitet det normala och homosexualitet och även bisexualitet (som dök upp i början av 1900-talet) fick fortsätta att vara det onormala.

Ny syn på kön

Fram till slutet av 1700-talet ansåg man att det egentligen bara fanns ett kön: mannen. Tanken var att utvecklingsprocessen hos kvinnor hade stannat upp så att könsorganen inte hunnit komma ut ur kroppen ordentligt. Kvinnor ansågs därmed mindre utvecklade och de hade således en sämre position i samhället. Men från slutet av 1700-talet och under 1800-talet skedde stora förändringar i väst, i och med upplysningen, industrialiseringen, urbaniseringen och sekulariseringen.

Upplysningen manade till tro på demokrati och förnuft. Kvinnor kunde

därmed på ett mer systematiskt sätt ifrågasätta den underordnade positionen i samhället. Den maktkamp som då uppstod ledde till att män behövde nya argument för att bibehålla sin position. Naturvetenskapen började tala om *naturens ordning* och mäns *naturliga* rätt till makten.

Kvinnligt och *manligt* blev nya modeord och sågs som av naturen givet och något som varje människa föddes med. Dessa *väsen* ansågs styra hela personligheten. Med detta som utgångspunkter kom relationen mellan könen att framställas som grundad i en naturbunden ordning. Ett av de nya slagorden var ”motsatserna dras till varandra”. Man menade att kvinnor och män var varandras motsatser för att man på så sätt skulle komplettera varandra och att det var det som var grunden till sexuell attraktion. Mannens trånad efter kvinnan var helt enkelt *naturlig*. Det gjordes långa listor på vad som tillhörde män och manligheten och kvinnor och kvinnligheten. Allt radades upp som motsatspar:

Man/manligt

Aktivitet
Kultur
Förnuft/intellekt/rationalitet
Samhälle/politik/offentlig sfär
Styrka
Känslökyla
Sexualitet
Och så vidare ...

Kvinna/kvinnligt

Passivitet
Natur
Känsla, känslsamhet
Hemmet/privat sfär
Svaghet
Känslighet, intimitet
Ingen sexualitet, moderskap

Det intressanta är att trots att man ansåg att människor var kvinnliga och manliga av naturen så skulle ändå kvinnliga och manliga beteenden läras in, och uppfostringsböckerna sålde som smör. Dessa nya föreställningar om kvinnligt och manligt ledde givetvis till skillnader i människors liv. I stort försvann mäns öppna gråt, närvaro i hemmet och närhet till barn – precis som kvinnors aggressivitet och arbete

utanför hemmet, i alla fall i den borgerliga sfären. Nu försvann den vildsinta sexuella kvinnan. Fram trädde den ömsinta, ömtåliga, asexuella och moderliga kvinnan. Sexualiteten började nu i stället ses som en stark del av manligheten och så stark att den inte alltid gick att kontrollera. Män tilläts därför att göra snedsteg, samtidigt som kvinnor skulle hjälpa män att ta ansvar för kontrollen.

Mall som måste klaffa

Så heteronormativitet handlar inte bara om antagandet att alla är heterosexuella och att det är det rätta att vara. I detta ingår även att vi ska vara antingen manliga män eller kvinnliga kvinnor. Utifrån detta delar vi upp allt från kläder och sex till egenskaper och passande arbeten.

Fyra bitar måste klaffa för att folk inte ska bli förvirrade eller aggressiva i vårt heterosexuella normsystem: 1) kropp – kopplat till 2) kvinnligt/manligt – kopplat till 3) sexuell läggning – kopplat till 4) sex.

Alltså: En kvinna måste se kvinnlig ut och dras till män som ser manliga ut och ha sex med män för att det ska anses normalt. Denna *matris* blir tydlig först om den inte följs. Om en tjej har sex med andra tjejer så ruckas biten *kropp* – det handlar om fel kroppar. Är tjejen dessutom *manlig* så anses det ännu mer onormalt, då ruckas också biten *kvinnligt/manligt*, och så vidare. Matrisen är djupt rotad i vårt samhälle och man kan inte fritt välja att strunta i den. Ruckar man på den på något sätt är det vanligt att man blir utsatt för olika former av bestraffningar – allt från skämt till våld.

Genussystem med mannen som norm

I vårt *genussystem*, som består av en uppdelning i manligt och män och kvinnligt och kvinnor, ingår även ingrediensen mannen som norm. Mannen är utgångspunkten för människan.

I vår vardag syns det här exempelvis när romaner recenseras. Böcker

om kvinnor brukar beskrivas som just böcker om kvinnor, kvinnors liv eller kvinnoöden. Böcker om män brukar beskrivas som generationsromaner, ungdomsromaner eller som böcker om ”mänskliga relationer”. I skolan kan det märkas i historieundervisningen genom att man undervisar i *historia* och *kvinnohistoria*. Vad handlar då *historia* om egentligen? Kvinnor blir på så sätt det avvikande gentemot män och får således en sämre position.

Så kön, könsuttryck och sex går in i varandra och ger människor olika möjligheter och positioner. Män får generellt bättre position än kvinnor. Heterosexuella får bättre position än homo- och bisexuella. Kvinnliga kvinnor får bättre position än manliga kvinnor och de som inte har ett tydligt kön för sämre position än både kvinnor och män.

Problemet med *flickpojken* i inledningen är ju inte bara det att han kanske är böj. Det är även att han rört sig med den lägre gruppen – gruppen flickor. Pojkar får av vuxna lära sig att det är dåligt att vara som flickor. Man ska inte gråta som flickor eller spela fotboll som kärringar.

Trånga mallar som skaver

Varje kultur och tid anser att just dennas syn på kön och sexualitet är den rätta – att det alltid har varit på ett visst sätt och att det alltid kommer att vara det. Men sådant förändras såklart över tid och plats. Dessutom kan vi omöjligt veta hur det alltid har varit. Det vi däremot vet är att våra djupgående föreställningar om hur det alltid har varit påverkar vårt dagliga liv. Den första frågan som ställs när ett barn föds är: ”Blev det en pojke eller flicka?” Sedan behandlar vi och förväntar oss olika saker av barnet beroende på vilket kön vi just fått veta att det har.

Men långt ifrån alla passar in i mallarna. Folk är homo och bi. Folk föds med ett kroppsligt kön men känner sig som ett annat. En tjej kan tycka om att gå i stora kläder och brottas. En kille kan tycka om konståkning och smink. Mallarna är trånga och skaver för de flesta.

Tjejer får horrykten och sämre lön just för att de är tjejer. Pojkar lär sig från att de är små att våld och risktagande är förknippat med manlighet. Mallarna inte bara skaver utan skapar även stora samhällsproblem. Men det är som om de flesta har skrivit på ett osynligt kontrakt om att försvara systemet till varje pris. Det är det man lärt sig och sällan fått reflektera över. Men det är viktigt att göra det. Står man för demokrati och människors lika värde är det nödvändigt att granska och ifrågasätta vårt heteronormativa genussystem. Det kan aldrig vara okej att icke heterosexuella ungdomar har så mycket sämre hälsa än heterosexuella ungdomar eller att transpersoner blir nedslagna på våra gator. Det får vi inte underblåsa.

Heteronormen tydlig i biologiböckerna

Heteronormativiteten, antagandet att alla är hetero, ligger som *en* grund för dessa allvarliga samhällsproblem. I skolan kan det handla om att bli helt osynliggjord i undervisningen eller att bli omnämnd som en perversion i biologiboken. I korridorerna kan det handla om daglig kamp för att få vara riktiga tjejer – som är snygga, gillar smink och fångar rätt intresse hos killarna. Eller att få vara riktig kille som kan prata om sport, vara självsäker och kunna lägga brudar. Eller att ständigt få höra hur äcklig och fel man är genom ständiga bögskämt.

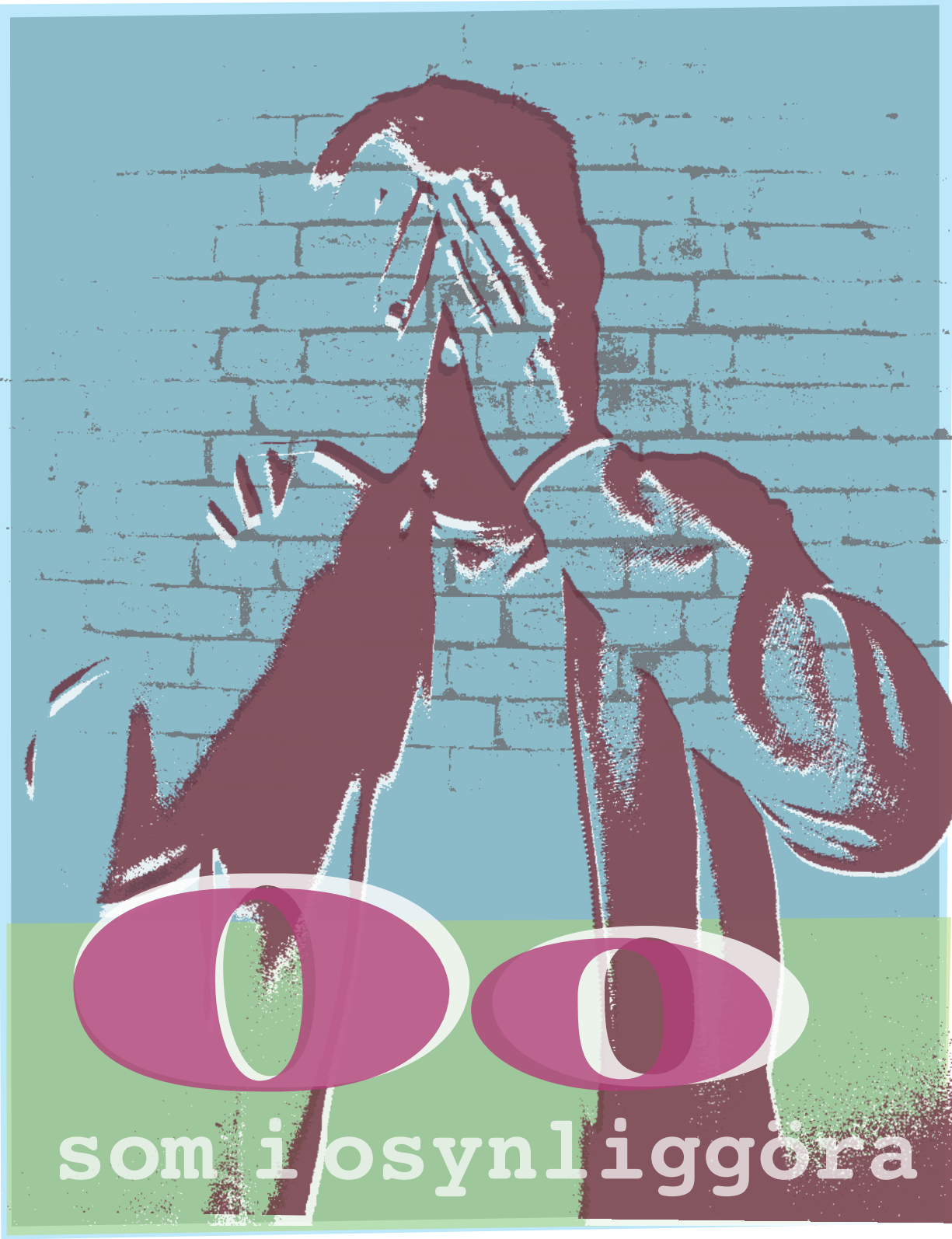
För att tydliggöra hur heteronormativitet kan finnas i den vardagliga undervisningen kan vi ta en titt på ämnet biologi och pubertetsutveckling. I de flesta biologiböcker står det att när pojkar kommer i puberteten så växer pung och penis, kroppen blir hårigare och rösten mörkare. Det brukar vidare stå att när flickor kommer i puberteten så får de mens, bröst och hår på könet och under armarna. Denna undervisning tydliggör att det *av naturen* minsann är stor skillnad mellan flickor och pojkar. Det står inte att även flickors kön växer och att flickor får hår på hela kroppen. Det står inte att pojkar exempelvis kan få ömma och svullna bröstkörtlar. Genom den berättelse man väljer skapar man synen att flickor och pojkar är varandras motsatser – rent biologiskt. Man

kan självklart välja att göra undervisningen mer nyanserad så att barnen också känner igen sig. Påståenden som: ”En människa som är frisk och ren har en doft som i sig själv är lockande för det andra könet,” (ur *Leva ihop*, Edenfeldt, Statens folkhälsoinstitut) ska så klart också undvikas. Sådana påståenden finns det inte några belägg för, utan de fungerar mest som *heteroindoktrinering* – att vi inte kommer undan – att alla av naturen egentligen är hetero och om någon inte är det så är det något som inte är friskt, sunt, önskvärt ...

Som pedagog har du makten

Som pedagog har du självklart makten att välja vilka fakta och vilka perspektiv du vill förmedla. Allt får ju inte plats. Vill du berätta mäns eller kvinnors, heterosexuellas eller homosexuellas historia – eller lite av varje? Vill du berätta något om de personer som på olika sätt överskridit könsgränser eller bara om de som verkar ha hållit sig inom dem? Vill du nämna Selma Lagerlöfs partner Sofie Elkan eller är det bara Strindbergs kärleksrelationer som räknas?

Visst kan man behöva läsa på lite grand. Och visst kan man smärtsamt behöva ifrågasätta sin människosyn, sina föreställningar och ideal. Men det finns så mycket positivt med att försöka bedriva undervisning och verksamhet i skolan som strävar efter att inte vara heteronormativ. Det leder till en mer mångfacetterad undervisning, till att unga får bättre hälsa och till att du faktiskt får lättare att följa läroplaners skrivningar om demokrati, om att aktivt motverka traditionella könsmönster, om att skolan ska sträva efter att eleverna inte accepterar förtryck, kränkande behandling och trakasserier och om att främja förmåga till inlevelse och förståelse för andra. Det handlar om att ge våra barn ett värdigt liv och bra undervisning.

som i osynliggöra

”Jag vill vara den jag är” – från tystnad till deltagande

ERIK CENTERWALL

Abnormt, onaturligt – en fara för de unga och för landet. Skolans syn på homosexualitet är ingen solskenshistoria. Men likväl en historia som är värd att känna till. Författaren och sexualupplysaren Erik Centerwall har granskat handledningar och läroböcker från förr – men undrar samtidigt om skolan som normsändare verkligen är så stark.

En pojke såg två andra pojkar i fönstret över gården, nakna och i en intim situation. Han anmälde det till skolans rektor och de två eleverna blev relegerade.

Detta hände sig vid en Stockholmskola i början av trettiotalet. Mannen som berättar gick i samma skola som de utpekade eleverna. Han och hans kamrater tyckte det var fel, både av skolan och av den pojke som anmälde. De visste ju att sådant kunde förekomma, varför skulle man slå ned på det med en sådan hårdhet?

Mannen berättar att han trodde att livet som homosexuell kunde verka besvärligt, men hans kamrat sa: ”Nä, men de har det ju mycket bättre än vi!” Kamraten menade att homosexuella hade lättare att få tag på någon att ha sex med. Och de visste ju också att en av de andra pojkarna hade följt med en sjöman till en av båtarna nere vid hamnen. Den pojken var inte mer homosexuell för det.

Intervjun med den äldre mannen illustrerar en nyanserad verklighet,

där unga utan att vara särskilt fördomsfulla accepterade sexuella sätt att vara. Den visar också vad handledningen i samlevnadsundervisning från 1977 konstaterade: ”att skolan som institution är en svag normsändare” och att det därför inte är mycket vunnet att framhålla principer. Det finns en verklighet där ute, som det varit svårt för skolans ansvariga att acceptera, och som de inte kunnat styra.

Skolan var en spegel av samhället. Familj, fortplantning och sexualitet var hörnstenar i samhällsbygget. Även inom en relativt radikal organisation som Riksförbundet för sexuell upplysning, som sedan starten 1933 krävt sexualundervisning, sågs av många homosexualitet som en avvikelse, en sjukdom. Man talade år 1944 om ”förebyggande åtgärder beträffande driftslivets avvikelser”.

Den naturliga heterosexualiteten

Men historien börjar tidigare än där. I sin doktorsavhandling om heterosexualitetens historia har Pia Laskar visat hur normer för njutning och könstillhörighet skapades och speglades med utgångspunkt från sexhandböcker under 1800- och början av 1900-talet. Den heterosexuella normen handlade om reproduktion, rastillhörighet och en ömsesidig och måttfull sexualitet, som avgränsade sig mot avvikelser, underklass och andra folk och raser. Som avvikelser betraktade man bland annat sex med någon av samma kön och onani. Heterosexualiteten blev ”naturlig”.

I skolans tidiga handledningar finns den synen kvar, till exempel i lekionsförslagen som rekommenderar att man beskriver människans reproduktion med paralleller till fiskarnas könsliv. Eller i beskrivningar av flickor som mindre sexuella än pojkar, och att pojkar måste ta hänsyn till flickorna. Man kan tala om en avsexualisering av flickor.

Detta synsätt fortlever långt in på 1900-talet. Kampen för ett ”likriktat driftsliv” fördes på två sätt.

Det ena direkt: Man ville motarbeta homosexuella tendenser, förförelse till homosexuella handlingar och medvetenheten om homosexualitet som livsmönster – liksom man motarbetade andra sexuella uttryck som sågs som avvikelser från det önskvärda. ”Abnorm” var ett signalord som förekom i den första handledningen för folkskolan (1945). Vem vill vara abnorm?! Och hur lätt kunde det inte vara att se sig själv som abnorm mot bakgrund av en starkt normerande sexualupplysning? Homosexualitet skambelades och patologiserades. Så också i skolans handledningar fram till och med sextiotalet.

Det andra sättet var indirekt: Man kan säga att man bedrev en utslutandets pedagogik. Det innebar att man gjorde normer av sexuell önskvärda beteenden. Signalord är normalt, naturligt, återhållsamhet och karaktärsfostran i den *Handledning i sexualundervisning* som Skolöverstyrelsen gav ut 1945, året efter det att homosexuella handlingar, ”otukt mot naturen”, avkriminaliserades. Fortplantning och sexualitet förknippas med varandra. Man talar om mamma och pappa, barnet som växer och de etiska förutsättningarna för att skapa en – underförstått – heterosexuell familj. Flickans och pojkens kroppar utvecklas fysiskt till givna bestämmelser.

Botemedlet mot homosexualitet var, föreskriver handledningen, att umgås med motsatt kön och att inte låta sig utnyttjas av vuxna homosexuella, till exempel mot pengar. ”Den väg man då beträder kan vara ödeläggande för ens framtid.” Efter detta följer i handledningen ett stycke om rashygien, som handlar om ”ur arvssynpunkt olämpliga människor”, sterilisering – och slutligen ”den enskildes lycka” och ”landets framtid”.

En fara för de unga

År 1955 blev sexualundervisningen obligatorisk och handledningen från 1956 hade kvar en patologiserande syn på homosexualiteten. Det ska utredas ”när vissa former av sexuella beteenderubbningar,

konstaterade fall av homosexualitet, lärjungegraviditet eller nedsmittning med könssjukdom har inträffat”. Homosexuella vuxna beskrivs även som en fara för unga, de kan förföra, betalar för sex och vill att ”pojkar ska skall beröra deras könsdelar”.

Teorin som förs fram är att en ”homosexuell utveckling kunna uppkomma” genom förförelse till homosexuella handlingar.

Sådana åsikter och teorier rensades bort ur handledningen från 1977, då den blir mer detaljerad, mer objektiv och bygger sina argument med hänvisning till tillvarons realiteter. Då var också situationen en annan. Riksförbundet för sexuellt likaberättigande, RFSL, hade en starkare ställning i debatten. Förförelseteorier var på väg ut. Patologiseringen av homosexualitet slopades officiellt av Socialstyrelsen år 1979. Sex- och samlevnadsinformationen hade fått nya resurser och en mer positiv betydelse genom det nya abortförebyggande arbetet i samband med genomförandet av den nya abortlagen. Men samtidigt som handledningen betonade rätten till ett sexuellt liv, även för unga, så bedriver den en uteslutandets pedagogik. Betoningen ligger på kvinna – man – familj. Talet om hänsyn och kärlek handlar om kvinnan och om mannens sätt att vara mot henne. Framtiden finns i heterosexualiteten. Samlevnad är heterosexualitet.

Men det fördjupade jämlikhetsarbete som skett under de senaste decennierna har förändrat situationen. Lagen om partnerskap, rätten att adoptera och lagar mot diskriminering speglar en förändrad inställning i samhället. Läroplanen från 1994 betonar också värdegrundsfrågorna och respekten för homosexuella är en del av skolans ansvar.

År 1995 gav Skolverket ut ett referensmaterial som skulle spegla sex- och samlevnadsundervisningen och även ge uppslag och stöd, *Kärlek känns! förstår du?*. Här strävade man efter att så mycket som möjligt integrera frågor kring homosexualitet med olika aspekter av kunskaps-

området sex och samlevnad. Det kan gälla historiska aspekter likaväl som diskussioner och samtal. Här handlar det snarare om individen och dess utveckling, än ungdomar i allmänhet som grupp. Då blir det också svårare att generalisera eller att säga att majoritetens åsikter eller sätt att leva är det rätta. Den tidigare handledningen från 1977 grundade sig oftare på statistik om majoritetens värderingar.

Det framstår nu som en del av skolans uppgift att ifrågasätta normer och att ge alternativa bilder av vad sexualitet och samlevnad kan vara, med allt vad detta innebär av att förstå och fördjupa bilden av sexuella handlingar, relationer och sätt att leva tillsammans.

Men även om sexualundervisningen brutit med tidigare heteronormativitet i många avseenden så präglas fortfarande skolan av en uteslutandets pedagogik, som förpassar sexuell läggning och sätt att vara till tystnad och skam. Inkluderandets pedagogik har just börjat. Föräldrar måste kunna lita på att deras barn inte diskrimineras i skolan och att de bejakas i sin utveckling och identitet.

Homofobi

HH

**som i
hatbrott**

Homofobi och hatbrott – just här, just i dag

Ibland är det lätt att tro att allt är frid och fröjd. Att öppenhet och respekt härskar. Att de fördomar vi möter i skolans vardag kanske inte är så mycket att bry sig om. Att det handlar om ett rätt språkbruk ungdomar emellan eller om okunskap som går över. Men riktigt så enkelt är det inte. I den här och nästa artikel ger vi en bild av en annan verklighet – okänd för många, men smärtsamt välkänd för andra. För när fördomar övergår till homofobi, trakasserier och hatbrott – då pratar vi inte längre om ett öppet åsiktsutbyte, utan om brottslighet. Det här är inget som händer på en annan planet. Det händer i dag – och har djupa rötter i den svenska myllan.

Detta är homofobi

Homofobi är en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle och som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor. En homofobisk hållning strider mot principen om alla människors lika värde och rättigheter.

En levande ideologi ...

I nazistiska och rasistiska grupper är homofobin en del av ideologin. Internet är den viktigaste kanalen för dessa gruppers propaganda – både i text, bild och musik. Välutvecklade webbplatser fungerar som discussionsforum och för att sprida budskapet.

Homofobi tar allt större plats i propagandan och skolelever är en given målgrupp. Homofobiska hatbrott både uppmuntras och rättfärdigas av de nazistiska och rasistiska grupperna. Det här är en dold värld för många i vuxengenerationen – både i och utanför skolan.

... med rötter i det förflutna

Nazisternas raspolitik är välkänd men deras befolkningspolitik är mindre känd. Homosexuella och kvinnor gjordes under 1930-talets Tyskland ansvariga för bristen på soldater. De ansågs vara ett hot mot uppbyggnaden av tredje riket. Samma argument som användes då dyker även upp i dagens samhälle:

- Homosexuella kan inte få barn och är därmed ett hot mot befolkningsutvecklingen.
- Homosexuella ingår i hemliga lobbynätverk och är bara ute efter att gynna sig själva.
- Homosexuella kan botas till en frisk sund heterosexualitet.

Det här är gammal propaganda som återanvänds.

Ambivalenta elever

År 2004 redovisade Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet (BRÅ) resultatet av en undersökning om ungdomars intolerans. Sju procent av eleverna uttryckte hög grad av intolerans mot homosexuella. Men den grupp som skolan bör ägna fortsatt intresse är den stora andelen ambivalenta elever. Denna gräzon utgör enligt undersökningen 20 procent av eleverna.

”Vanliga” unga män begår hatbrott

Det är ett misstag att tro att brott med homofobiskt motiv bara utförs av personer med kopplingar till någon nynazistisk extremrörelse. Det stämmer inte. Den allra största delen av hatbrotten med homofobiska motiv utförs av ”vanliga” unga män. Skolans arbete mot homofobi bör därför ha ett brett anslag och inte inrikta sig enbart på en liten men aggressiv grupp knutna till någon extremrörelse.

**som i
mallar**

”Klimatet i skolan knäcker många”

EVA TIBY

Kriminologen Eva Tiby har 1996 och 2004 genomfört studier om hatbrott mot homo- och bisexuella samt transpersoner. Cirka 2 000 personer har deltagit i varje studie, och resultaten visar att skolan är en vanlig arena för trakasserier och hatbrott.

Skolan är en riskfylld plats för homo- och bisexuella samt transpersoner när det gäller att utsättas för övergrepp. Detta är naturligtvis ett individuellt problem för de utsatta, och de som riskerar att utsättas. Men det är också ett kollektivt och ett strukturellt problem för alla inblandade i utbildningsväsendet. I vart fall om en bärande utbildningstanke är att en trygg, öppen, demokratisk, seende miljö är en förutsättning för lärande och växande.

Av 1996 års studie om upplevelser av utsatthet för hatbrott bland homo- och bisexuella samt transpersoner, framkom att cirka 25 procent av de tillfrågade någon gång hade upplevt sådan utsatthet. När en uppföljningsstudie gjordes åtta år senare visade det sig att andelen hade ökat till drygt 50 procent. Den tidigare studien visade att skolan eller arbetsplatsen som brottsplats hamnade på delad tredje plats tillsammans med hemmet, efter gata och ”gayställe”.

Ungefär en femtedel av de utsatta hade angivit skola/arbetsplats som brottsplats. Något högre andel kvinnor än män hade utsatts i skolan eller på arbetsplatsen. Att brottsplatsen skola/arbetsplats främst är

förknippad med övergrepp i form av trakasserier och mobbning har klarlagts. Men även brutala våldshändelser förekommer.

Uppföljningsstudien från 2004 tar bland annat fasta på händelser som rör mobbning med och utan våld i skolan. Det är ungefär lika stor andel, cirka 20 procent, som upplevt sådant.

Andelar och tabeller kan *förklara* vissa fenomen, till exempel att det finns mönster i var hatbrott sker. Det finns emellertid många problem med att förlita sig på dessa mått när det gäller att *förstå* vad det är som händer, vilka som är inblandade, och hur det känns.

För att komma närmare upplevelserna, gjordes en berättelseinbjudan till de som svarat i 2004 års undersökning. De utsatta ombads att berätta om det som kändes angeläget för dem, till exempel om vad som hände och vad som kändes. Detta resulterade i drygt 500 korta berättelser. En majoritet av dessa berättelser kunde platsbestämmas, det vill säga det går att förstå på vilken plats berättaren utsatts. 54 av berättelserna handlade om skolan som brottsplats.

”Skola” betyder i detta sammanhang dels grundskola och gymnasium, men även andra utbildningsinstitutioner, som skolhem, komvux, högskola och universitet. Att berättelserna rör händelser i skolan, betyder emellertid inte att det enbart är övergrepp eleverna emellan som skildras. Av berättelserna framgår att det finns många riskfyllda situationer och relationer. Elever trakasserar lärare, elever trakasserar barn till lesbiska, rektorer trakasserar lärare, kollegor varandra, informatörer från RFSL hånas av elever och lärare, elever på praktikplatser utsätts av sina ”kollegor”. Att detta innebär stora svårigheter i inlärningssituationen, som i sin tur förmörkar lärandelust och karriärvägar, torde vara uppenbart.

Här följer några exempel på sådana situationer och relationer. Alla

namn är påhittade. Berättelserna är även språkligt korrigerade, dock utan att innebörden påverkats (red anm).

Elever utsätts av andra elever

Den vanligaste konstellationen är just övergrepp eleverna emellan. Oftast skriver berättarna bara några rader, men det kan också vara en berättelse i ordets verkliga bemärkelse.

LINA 17 ÅR:

Det har bara hänt en gång som jag minns. Två killar på min skola som jag aldrig sett förr skrek ”jävla bög” efter mej.

PETER, 27 ÅR:

Att man utsatts för mobbning i skolan för att man är ”annorlunda” faller sig rätt naturligt. Därmed inte sagt att det ska accepteras. Skoltiden upplever jag som allra värst. Klimatet i skolan knäcker många. Och även om jag inte är så värst gammal har även jag fått sitta och lyssna på sexualundervisning i skolan där homosexualitet beskrivs som ett sjukdomstillstånd. Och jag blev kränkt ända in i själen. Som tur är har acceptansen ökat mycket på senare år, även om man bor i ”Lilla Jerusalem”, Jönköping. Nu arbetar jag just med att försöka förebygga det jag själv fick utstå. Nu möts man i stället med respekt och det känns jävligt bra.

JESSICA, 23 ÅR:

Då jag gick ut 2:an på gymnasiet hade ett gäng (vet ej hur många) fått reda på att jag varit intresserad av en av deras (klass)kompisar. De gick i trean och i samband med att de hade utspark och var beväpnade med vattengevär jagade de mig (och mina straighta vänner). Jag och en klasskompis läste in oss på toa varpå de skrek Elin & Agnes!! (Fucking Åmål-citat) medan de sparkade på dörren med stålhattkängor.

FILIP, 21 ÅR:

”Skämtsamt” och nedvärderande bögsnack bland killarna i högstadiet –

lärarna brydde sig oftast inte. Jag var inte öppen, men tog åt mig och mådde dåligt!

MOA, 22 ÅR:

Jag kom ut som transsexuell i årskurs 7, då 13 år gammal och har alltid sett ut som en kille och varit väldigt maskulin. Det allvarligaste jag varit med om utspelade sig när jag gick i årskurs 8 i grundskolan. Jag kom till skolan som vanligt på morgonen och mötte tre killar från 9:an i aulan, den ena sa att han skulle slå ihjäl mig på grund av att hans dåvarande flickvän tyckte att jag var snygg. Sedan gav han mig en rak höger så jag ramlade omkull, jag reste mig och försökte gå därifrån, men hans kompisar blockerade vägen. Dom tog tag i mina armar och höll fast mig medan han sparkade och slog mig. Efter några minuter kom en lärare springande på grund av "uppståndelsen" och hjälpte mig därifrån ...

Berättelserna innehåller många olika komponenter, ett par behöver kommenteras. Det förefaller i vissa fall som det är *väntat* att man ska bli trakasserad ("det har bara hänt en gång", "det faller sig naturligt"). Bristande insikt/engagemang/stöd från lärarhåll är det vanliga.

Det finns också exempel i berättelserna från skolan där lärare utsätter en elev för trakasserier. Men lärarens roll i berättelserna är ofta den passiva vuxna som står vid sidan av och inte märker att eleven utsätts, eller som inte vill agera stöd. Det förekommer även att lärare och chefer utsätter lärare, liksom berättelser om trakasserier av elever i andra utbildningsmiljöer än ungdomsskolan.

Lärare eller fritidsledare utsätts av elever

Konstellationen homofob elev och utsatt lärare är ett ytterligare tema.

ANNA, 22 ÅR:

Elever på gymnasiet som skrek "jävla lebb" efter mig i korridoren. Antagligen för att vara tuffa inför kamraterna. Bara ett fåtal gånger.

ARVID, 65 ÅR:

Jag har jobbat som lärare på högstadiet och där några gånger utsatts för små hot, telefonterror (lite) och förtal av elever, medan jag inte var öppen bög. Därefter har jag bara mött trevligt beteende från elever. Lärarkåren och personalen har varit mycket positiv.

PETRA, 26 ÅR:

På min nuvarande arbetsplats (fritidsgård) är jag öppen mot arbetskamraterna och det har aldrig varit ett problem, tvärtom vi har haft flera som jobbat hos oss som varit bi/lesb. Däremot blev jag av en invandrarkille utsatt för kränkande ord. Han visste inte att jag var lesb. Men min klädstil och mitt sätt fick väl honom att tro att jag var det och sa typ, tror du att du är en kille, du är en sån där jävel som slickar fitta ... (sen en massa svordomar) ...

Lärare, fritidsledare utsätts av föräldrar till elever

En ytterligare konstellation är att läraren, eller fritidsledaren, utsätts av elevernas föräldrar.

EVA, 44 ÅR:

Jag är lärare. För cirka ett år sedan slutade flera elever i min klass av olika orsaker. Den styrelse som driver skolan anklagade mig diffust för att vara ansvarig. Cirka ett halvt år senare ringde 10–15 föräldrar till vår nyinsatta rektor och tyckte att jag skulle sägas upp. Ingen hade några klagomål på mig som pedagog. Jag förstod inte vad det handlade om men tre olika pedagoger som jag jobbat med eller samtalat med, bland annat den nya rektorn, var övertygade om att allt beror på att jag är öppet lesbisk. Några föräldrar hade särskilt uttryckt oro för att jag skulle undervisa i sexualkunskap. Jag har förstås tagit illa vid mig, möter inte gärna mina klassföräldrar och funderar på att byta arbete.

MASI, 30 ÅR:

Jobbade som fritidsledare, rykten gick och en kväll kom en full pappa fram till

mig på krogen, gav mig ett par smällar på munnen och sa att jag skulle ge fan i att "smitta" barnen och ungdomarna med min läggning. Sämt hände ofta innan jag sa upp mig och flyttade till en annan kommun. Har aldrig polisanmält.

Hur är det bland lärare och chefer ...?

Som vi kan se finns det alltså ett otal olika konstellationer inom skolan där HBT-personer far illa. Att enbart peka på ungdomars utsatthet för andra ungdomars homofobi räcker inte för att fånga den strukturella risk- och hotbild som finns i utbildningsväsendet.

Om det finns en fientlig heternormativ stämning och konkreta fientliga uttryck och handlingar gentemot lärare, både från kollegor och chefer, är det svårt att tro att dessa lärare kan bidra till ett bättre lärandeklimat för HBT-eleverna eller andra elever.

fitta

böggävel

KKK

som i
kränka

Lika värde – värdegrunden i praktiken

Homo-, bi- och heterosexuallitet finns i förskolans och skolans vardag, alldeles oavsett hur frågan behandlas på samling, lektioner och i värdegrundsdokument. I elevers samtal med varandra växer föreställningar fram, ofta inspirerade av vad de ser och hör i massmedierna. Sex är intressant och laddat – homosexualitet är det i ännu högre grad. Vuxenvärlden är många gånger utesluten från den arena där dessa samtal förs.

Homo- och bisexualitet finns i skolans vardag, även på ett annat sätt. Alla vuxna homo- och bisexuella har gått i skolan – och nästa generation homo- och bisexuella går i den svenska skolan just nu. De är enligt lag skyldiga att vara i grundskolan och har därför en ovillkorlig rätt att möta vuxna och jämnåriga som ser, bekräftar och bemöter dem med respekt, oavsett var de befinner sig i sin utveckling.

Det här är en verklighet som skolan har att förhålla sig till. En verklighet som inte i första hand handlar om skolans kunskapsuppdrag, utan om skolan som en plats där barn och ungdomar tillbringar sin vardag. Och den platsen ska vara till för alla.

Vi har redan berört vikten av att skolans värdegrund även omfattar homo- och bisexuellas rättigheter. Av detta förstår man också att arbetet med värdegrunden inte bara handlar om samtal. Genom handling eller brist på handling visar sig också våra värderingar. Om värdegrunden ska få genomslag i praktiken måste alla på skolan, även eleverna, vara med och forma den. Det är också viktigt att den inbegriper konkreta

situationer i skolans vardag, inte bara i klassrummet utan överallt i skolan:

- Hur reagerar vi när någon skriker ”böggjävvel” i korridoren?
- Hur hanterar vi öppna eller dolda trakasserier av homo- och bisexuella i skolan?
- Hur skapar vi en trygg och bekräftande atmosfär för skolans homo- och bisexuella – som vi vet finns där, oavsett om de själva har valt att ge sig till känna eller ej?

Det går inte att komma undan att skolan måste skaffa sig ett gemensamt förhållningssätt kring dessa och andra centrala frågor som rör homo- och bisexuellas situation i skolan.

Att å ena sidan prata om alla människors lika värde och å andra sidan inte ingripa när någon skriker ”böggjävvel” eller ”äckliga lebb” är att ge dubbla budskap. Ibland hör man bortförklaringar som att detta handlar om ”oskyldiga skällsord” utan faktisk innebörd. Vem ska avgöra det? Den som använder skällsordet eller den som kanske i tysthet känner sig drabbad och kränkt, även om han eller hon inte vågar säga det?

BERÄTTAT VID EN FOKUSGRUPP MED ELEVER:

En grupp killar samtalar med varandra. Några tar starkt avstånd från bögar. Man vänder sig till en i gruppen som inte sagt så mycket och frågar vad han tycker. Han börjar säga att bögar är väl okej. Han förstår av kompisarnas reaktioner att de inte gillar det han börjat säga och därför slutar det med att han säger samma negativa saker som de andra killarna.

Exemplet talar för sig självt. Gruppens tvingande kraft är ibland skoninglös. De rådande normerna för vad man bör säga, tycka och göra är svåra att avvika från. Vågar vi bryta mot det förväntade? Har vi modet att ifrågasätta normen?

Vad är diskriminering – diskrimineringens ansikten

Diskriminering innebär att en person blir orättvist behandlad på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, sexuell läggning eller funktionshinder.

Diskriminering i skolan kan till exempel vara

- om Elin och Maria, som är lesbiska, inte får dansa tillsammans på skolbalen
- om Andreas inte får läsa upp sin uppsats på lektionen när temat är kärlek för att den handlar om kärleken mellan två män
- om Anneli inte får redovisa sitt skolarbete om kärlek för att det handlar om hennes två mammor.

Om skolans ledning eller personal fattar ett beslut som missgynnar en elev och orsaken har samband med kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning eller funktionshinder kan det alltså vara diskriminering. Det kan även vara diskriminering om skolans personal säger nedsettande saker till ett barn eller en elev. Då kan enligt lagen om förbud mot diskriminering och kränkningar ett barn eller en elev få skadestånd av skolan.

Trakasserier handlar om att barn och elever i skolan behandlar varandra respektlöst, ger sig på någon fysiskt eller på annat sätt skadar en elev. Trakasserier kan vara av sexuell natur, ha att göra med kön, etnisk tillhörighet, religion, sexuell läggning eller funktionshinder. Några exempel:

- En elev sätter krokben för Kristina för att hon har två pappor.
- Martin är öppet homosexuell. En kille i Martins klass går omkring med en t-shirt som det står BÖGHATARE på.

Att utsättas för kränkning behöver inte innebära att man genom en medveten, aktiv handling särbehandlas eller trakasseras. Det kan lika gärna vara fråga om att man tigs ihjäl; att omvärlden låtsas som om

man inte fanns till eller tar för givet att man är heterosexuell och behandlar en därefter.

Enligt lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever krävs ingen ond avsikt för att göra sig skyldig till diskriminering. Det finns ingen nödvändig koppling mellan fördomsfull eller homofobisk inställning å ena sidan och diskriminerande behandling å den andra. Oftast är diskriminering uttryck för slentriantänkande och att man behandlar människor utifrån en föreställning om en viss grupp. En inte oväsentlig del av diskrimineringen av homo- och bisexuella barn och elever är oavsiktlig och har sin grund i bristande reflektion, okunnighet och fördomar.

Studier om trakasserier visar att i de flesta fall anser människor att det inte förekommer diskriminering eller trakasserier på deras arbetsplats, men att det däremot förekommer på andra håll. De tenderar att alltid lägga problemet någon annanstans än här hos sig själva. Händer det ändå något som det inte går att blunda för, då blir förklaringen ofta att

Diskriminering på grund av sexuell läggning:

Att missgynna ett barn eller en elev genom att behandla barnet eller eleven sämre än man skulle ha behandlat något annat barn eller någon annan elev i en jämförbar situation, om missgynnandet har samband med sexuell läggning.

Trakasserier på grund av sexuell läggning:

Ett uppträdande som kränker ett barns eller en elevs värdighet, och som har samband med sexuell läggning.

det är ett individuellt problem som inte handlar om den strukturella diskriminering som alltjämt genomsyrar våra verksamheter.

Det mest effektiva sättet att verka mot kränkningar på grund av sexuell läggning och för likabehandling är att inkludera frågorna i allt vardagsarbete. Genom att kontinuerligt skapa möjligheter där elever, skolans vuxna och föräldrar kan reflektera över attityder, normer och förhållningssätt kan diskriminering förebyggas.

Osynliggjord

TOVE:

Nu är nian slut. Vi har pratat om Hitler och nazismen. I svenskan har vi kollat på olika sätt att skriva om kärlek. När vi hade livskunskap var det mycket snack om hur killar och tjejer funkar ihop. Det fanns tydligen inga homosexuella under världskriget och inga berättelser om sådana som jag. Ibland undrar jag om jag funnits?

ANNA:

Under hela min skolgång fick jag aldrig bekräftat eller speglat att det existerade andra som också hade homosexuella föräldrar. Jag visste att jag var ensam i hela världen som hade en pappa som var homo.

Så här kan två tjejer beskriva sin upplevelse av skolan. Erfarenheter som blir en del av deras livsberättelse. Trots att inget nämnts har de ändå klart för sig att "det onämnbare" tillhör något oönskat, något som inte hör hemma i skolans arbete, vare sig det gäller historieundervisning eller sex och samlevnad.

Att inte bli sedd, inte bli bekräftad, att ställas utanför majoritetsnormen; tystnad, tigande. Det är kanske det tydligaste intrycket homo- och bisexuella kan förmedla från sin skoltid. Detta osynliggörande är också en effektiv form av maktutövning. Den som inte blir sedd förminskas av andra och förminskar sig själv.

Räcker det då inte med att bemöta homo- och bisexuella elever på samma sätt som alla andra elever? Jo, i många situationer är det så, men inte alltid. Att behandla alla människor lika handlar inte om att alla ska behandlas likadant i alla situationer. Människor har olika förutsättningar – och att alltid behandla alla lika blir ofta detsamma som att behandla alla utifrån de normer som gäller. Att dela upp eleverna i ”kill- och tjejgrupper”, vilket ibland förekommer inom sex- och samlevnadsundervisningen, är ett exempel på när det kan gå snett. Här utgår man ofta i samtalen i grupperna från att alla är heterosexuella. Alla behandlas visserligen lika – ändå blir det fel. Undervisning och bemötande av allmänt slag riskerar alltså att bli synonymt med ett heteronormativt synsätt med mannen som norm.

Att antingen bli ifrågasatt eller osynliggjord får konsekvenser, ofta i form av utanförskap, självförnekelse, skam och skuld. Reaktionerna vänds i allmänhet inåt – mot den egna personen – när de i stället borde vändas utåt.

När elever berättar ...

När blir man medveten om att man är homo- eller bisexuell? Hur går det till? Frågan har många olika svar. Därför är det också svårt att ge några generella råd om vad du som vuxen i skolan ska göra när elever berättar. Att lyssna aktivt, bekräfta och ställa frågor är en bra utgångspunkt – i stället för att snabbt komma med omdömen och råd.

MAJA:

Det kan vara klokt att välja någon som man har förtroende för första gången, men som inte heller är den allra viktigaste människan i hela världen.

MICKE

Även om det var jättejobbigt just att berätta, så har jag aldrig ångrat mig. I längden vinner man mycket mer på att vara ärlig mot sig själv och mot sin omgivning.

Citaten av Maja och Micke är hämtade från skriften *Att våga vilja vara sig själv*, utgiven av RFSL Ungdom, där homo-, bi- och transungdomar berättar om sina liv. Finns det någon vuxen på skolan som är beredd att ta emot det förtroende som Maja och Micke talar om? Är du beredd?

Oavsett om eleven berättar om sin egen läggning eller om sina föräldrars är det självklart att eleven själv får bestämma om det ska föras vidare till någon annan eller inte.

Även om det kanske är enklare att komma ut i dag, jämfört med för tidigare generationer, är det ändå ett stort steg att ta för många. Det är en process som tvingar människor att tänka över sina liv och känslor. Men många berättar också att de går stärkta ut ur denna process och beskriver den som ett sätt att hitta fram till sig själv – att bli en helare människa.

Mycket av det vi skriver om i den här handledningen handlar om att underlätta för homo- och bisexuella elever att bejaka och vara öppna med sin sexuella läggning. Hur ”komma ut-processen” än gestaltar sig, är den som berättar värd ett respektfullt bemötande från sin omgivning – i och utanför skolan.

Ii

MAMMA

MAMMA

PAPPA PAPPA

KÄRLEK

PAPPABARN

ADOPTERA

BARN

som i
introducera

Att arbeta med homo- och bisexualitet i förskolan

Många ställer sig frågande till om det verkligen är möjligt och nödvändigt att i förskolan arbeta med frågor som rör homo- och bisexualitet.

- Förstår barnen verkligen något, de är ju så små?
- Introducerar man dem inte i något som är en ”vuxenfråga”?
- Varför, vi arbetar aldrig med heterosexualitet?

En stor del av tveksamheten bottnar i brist på kunskap om hur man kan arbeta med frågan i förskolan. Men det går – och kan även berika arbetet i barngruppen och leda till många spännande samtal.

Varför i förskolan?

Tidigt i livet läggs grunden för framtida värderingar. Från vårt första andetag och genom hela barndomen påverkas vi av människor i vår omgivning. Det här kan verka självklart, men vi är inte alltid medvetna om de värderingar vi överför. Hur visar vi vad vi uppfattar som bra och dåligt, normalt och onormalt?

För ett litet barn är familjen som barnet lever i självklar. Det kan vara en familj med eller utan syskon, med en, två, tre eller fyra föräldrar och även farföräldrar, morföräldrar eller andra vuxna. I förskolan möter barnet nya sätt att leva och kanske helt andra tankar om hur en familj ser ut. I det mötet finns stor potential att utforska olika sätt att leva på, och redan från början undvika att vissa familjekonstellationer utdefinieras som avvikande eller bristfälliga. I ett sådant arbete kan barnens könsöverskridanden vara en källa till inspiration för oss alla.

Hur barnen kommer att forma sina liv som vuxna kan ingen veta. Men förskolan har en unik möjlighet att lägga en grund till att barn utvecklar respekt för människors livsval. Det mest självklara sättet att göra detta är helt enkelt att i många olika sammanhang lyfta fram att pojkar kan älska pojkar och att flickor kan älska flickor.

Genom att ha ett öppet förhållningssätt till homo- och bisexualitet och prata om det med barnen, undviker man också att skuldbelägga och komplicera tillvaron för de barn som har homo- och bisexuella i sin närhet. Det gäller givetvis de – allt fler – barn i förskolan som lever i familjer med två mammor och/eller två pappor. Men det gäller också andra släktingar, vänner och bekanta.

Att synliggöra och bejaka olika familjekonstellationer är en förutsättning för varje barns rätt att känna stolthet över sin familj – och tillit i den vardagsmiljö som är deras.

Blå pojkar och rosa flickor

Ett sätt att närma sig frågor om homo- och bisexualitet i förskolan är att fundera över hur pojkar och flickor behandlas till vardags. Men att bryta mot heteronormen är inte så lätt i praktiken. Blått och bilar för pojkar – rosa och dockor för flickor är klassiska exempel. ”Jamen barnen vill ju ha det så!” är ibland ett argument vi vuxna använder för att låta allt förbli som det alltid ha varit. Men varifrån kommer egentligen den viljan?

Det finns också andra, mer subtila, sätt att agera som bidrar till att befästa mönster: Vem tar plats i samtalen, vem hjälper vem vid matbordet, vem är först ut på gården? Det är sådant som man också kan uppmärksamma och fundera över.

Ofta agerar vi vuxna omedvetet och slentrianmässigt, vilket inte är särskilt konstigt om man tänker på att vi alla är del av normen för hur man

Annika Nylén, förskollärare

Men var finns pappa då ...

För barn är familjen det som är viktigast, barn pratar om sina föräldrar tidigt i livet. Mamma eller pappa är oftast det första ordet. Barn i 2-3-årsåldern behöver prata om sin familj ofta! Ibland många gånger om dagen, och i alla möjliga situationer.

Den här gången satt vi och åt lunch. Jag sitter tillsammans med fem barn som alla har fyllt två men ingen tre. Ett av barnen säger ”mamma”, två andra barn säger direkt ”min mamma” med stort eftertryck. Jag säger då det första barnets mammas namn och frågar vad barnets pappa heter, jag fortsätter sedan med alla barn vid bordet, inklusive ett av barnen som har två mammor. Jag säger ”ja, du har två mammor och de heter si och så”. Just denna dag hade vi två tillfälliga kollegor på avdelningen, de är anställda på förskolan men arbetar inte heltid på vår avdelning. De två sitter vid bordet bredvid och lyssnar på konversationen vid vårt bord. När vi kom till vårt regnbågsbarn och jag bekräftade att han har två mammor utbrister först den ena av de tillfälliga kollegorna med hög röst och frågande ton: ”Men hur har det gått till, han måste ju ha en pappa!”. Den andra fyller i med lika hög och tydlig röst: ”Ja, han måste ju ha en pappa, eller hur?”.

Då undrar ni hur jag och barnet reagerade?

Jag tappade talförmågan och barnet såg förvirrat och förvånat ut.

Jag visste inte vad jag skulle säga. Jag som har ”kommit så långt” med mina fördomar och föreställningar om kön och familj. Jag visste inte vad jag skulle säga ... det enda som jag kunde komma på var ”det kan vi prata om sen”. Kollegorna tystnade och för att avsluta denna okontrollerade och omöjliga situation bestämde jag att vi skulle säga tack för maten och duka av så fort som möjligt.

Vad skulle jag ha gjort i dag?

Jo, jag skulle i en lugn samtalston säga att ”ja, en familj kan se ut på olika sätt, det vet ni väl? Vissa har en mamma och en pappa, vissa har en mamma, andra har två mammor och några har en mamma och två pappor. Det trodde jag att ni visste och eftersom ni inte tycks känna till det så tror jag att vi ska prata om det efter lunchen, vi tre tillsammans”. Och detta skulle jag göra högt och tydligt inför alla barn och vuxna.

ska ”passa in”. Pratar vi och bemöter flickor och pojkar på samma sätt – och hur pratar vi med varandra i personalgruppen?

I många olika sammanhang

Att arbeta med frågor som rör homo- och bisexualitet bland de allra minsta handlar ofta om att lyfta fram att det finns andra sätt att leva på än ”mamma-pappa-barn”, som varken är onaturliga eller särskilt märkvärdiga.

På vilket sätt bekräftar förskolan alla barns familjer? Ibland kan det vara småsaker som man inte alltid tänker på eller fäster så stor vikt vid, men som faktiskt bidrar till att ge en signal om vad som är ”riktigt” och ”normalt”.

Med större barn är det inte ovanligt att samtala om barnens familjer i form av att jämföra hur det ser ut hemma i de olika familjerna – med syskon, föräldrar, mor- och farföräldrar etc. Även här är det viktigt att synliggöra de familjer där barnen har homosexuella föräldrar. Och detta gäller oavsett om de skulle råka finnas i din barngrupp eller inte.

Det finns ett par sagoböcker som tar upp temat homo- och bisexualitet. Finns de inte på biblioteket, be dem köpa in böckerna.

Familjeträdet och verkligheten

Familjetråd finns på många förskolor. Överst på trädet är det meningen att barnet ska skriva sitt namn eller klistra in ett foto av sig själv. Under barnet står förtryckt ”mamma” och ”pappa” och sedan följer eventuella

syskon. Vad visar detta? Vilka värderingar förmedlas? Vilka barn utesluts? Kan vi göra trädet på ett annat sätt för att visa på mångfalden av familjer?

Bland pussar och kramar, reagerar du lika oberoende på vem som pussar vem? Återigen handlar det om signaler om vad som är okej eller inte. Många barn är nyfikna på kärlek och man talar om vem som är kär i vem. Här finns tillfällen att synliggöra att flickor kan bli kära i flickor, och att pojkar kan bli kära i pojkar. Försök att aktivt ta vara på dessa tillfällen.

Frågor och tankar om homo- och bisexualitet kan komma upp i en rad olika sammanhang. Barn har hört vuxna hemma prata om det, har sett på teve, pratat med kompisar ... I vissa fall berörs sexuella handlingar mer direkt. Inte minst när man talar om familjen och hur barn blir till. I sådana lägen är det lätt att samtal med barnen tar sin utgångspunkt i ”mammans och pappas kärlek”. Men så ser det ju inte ut för alla barn. Det är viktigt att kunna berätta hur barn kommer till i dessa familjer. Här kan det alltså bli aktuellt att behöva förklara exempelvis insemination och adoption.

Och vad säger föräldrarna?

Föräldrars eventuella reaktioner är ett vanligt argument till att frågor om sexuell läggning uppfattas som ”svåra”. Och det är förstäeligt, även om oron ibland kanske är överdriven.

Men visst kan negativa reaktioner förekomma. En del föräldrar frågar sig kanske varför deras barn ska exponeras för ”sex”. Ofta tänker man då inte på att barn exponeras för heterosexualitet hela tiden. Dessutom utgår den här reaktionen från (van)föreställningen att homo- och bisexualitet enbart handlar om sex. Självfallet kan man även stöta på direkt negativa reaktioner som utgår från att föräldrarna inte accepterar homo- och bisexualitet.

Även om man givetvis ska lyssna till föräldrarnas åsikter, är det inte enskilda föräldrars värderingar som utformar den värdegrund som förskolans verksamhet vilar på. Homo- och bisexuella människor före-

kommer i många barns vardag – och homosexuella relationer är en av samhället accepterad samlevnadsform. Detta måste du som anställd vara tydlig med om det skulle bli en reaktion. Då underlättar det om personalgruppen är trygg och samspelt i de frågor som rör homo- och bisexualitet. En god idé är att fundera över hur vi ska bemöta olika föräldrareaktioner – innan de inträffar.

Upp med frågan på bordet!

Det är kanske lätt att tänka ”det här är inte aktuellt för oss”. Inga barn har frågat. Men barn talar som redan nämnts ständigt och jämt om sina familjer och släktingar. Och varför ska det resonemanget gälla just homo- och bisexualitet, när det är så mycket annat vi tar upp med barnen på eget initiativ? Barn frågar inte heller efter jämställdhetsarbete, men det är knappast ett skäl till att förskolan inte ska ägna sig åt det.

Därför är det också pedagogernas ansvar att ta upp och synliggöra frågor om homo- och bisexualitet – inte barnens. Uppgiften innebär inte bara att bekräfta barnens verklighet, utan att även att göra den större.

Här har vi givit några tankar om hur homo- och bisexualitet kan behandlas i förskolan. Tänk på att den viktigaste resursen för att skapa en bra miljö för alla barn är ni själva! Diskutera, fråga, skaffa er kunskap, ifrågasätt och pröva olika vägar. Barn kommer förr eller senare att möta homo- och bisexuella människor och många har redan gjort det. Förskolans förhållningsätt och agerande är betydelsefullt, även på detta område.

EBLO

som i bröllop

Undervisning om sexuell läggning – utgångspunkter

Att undervisa om homo- och bisexualitet är en del av skolans uppdrag. Om detta råder ingen tvekan, även om vi vet att många skolor ändå tvekar. Man kan fundera över orsakerna. Kanske hänger det samman med att frågan uppfattas som känslig. Att ta upp den i klassrummet kan leda till oväntade reaktioner, som man som lärare inte riktigt har kontroll över. Det är inte heller alla kollegor som jublar. På många håll är det enstaka lärare som driver dessa frågor, utan särskilt mycket stöd från de övriga i personalgruppen.

Det finns säkert flera skäl än dessa till att frågor om sexuell läggning hamnar i skymundan – men att blunda för dem är i längden inte hållbart, och framför allt inte rätt gentemot eleverna.

Frågor om sexuell läggning kan inkluderas i undervisningen på många olika sätt. Eftersom området är nära sammanlänkat med värdegrundsarbetet är det inget ”moment” i traditionell bemärkelse – något som man behandlar vid en viss given tidpunkt och sedan inte återvänder till.

Har man inte tillräckliga kunskaper kring sexuell läggning, homofobi, heteronormativitet etc, är det bra att avsätta tid för kunskapsinhämtning – men självfallet också för reflektion och pedagogiska diskussioner. Det här avsnittet kan bidra med en del grundläggande utgångspunkter när du funderar över hur undervisningen om homo- och bisexualitet kan förbättras.

Samtal – men inte bara allmänt tyckande

När sexuell läggning tas upp i undervisningen innebär det så gott som alltid moment av diskussion i elevgruppen. Det är viktigt att skapa utrymme för sådana samtal, där elever tränas i att lyssna, söka argument och värdera andras.

Men lika betydelsefullt som det är att ge utrymme för samtal – lika viktigt är att de planeras. Att enbart kasta ut frågor om homo- och bisexualitet i en elevgrupp resulterar ofta i en mängd oreflekterade och mer eller mindre affekterade åsikter, givetvis beroende på ungdomarnas ålder. Som pedagog har du ett ansvar för att ge eleverna uppslag till konstruktiva samtal.

Det här innebär självklart inte att vissa åsikter ska censureras – eller att bara de ”politiskt korrekta” värderingarna får föras fram. Det ska vara högt i tak. Det är alltid bättre att åsikterna kommer fram i klassrummet än bollas fram och tillbaka i vuxnas frånvaro.

Men undervisning om sexuell läggning får aldrig reduceras till ett allmänt tyckande. Vad man ”tycker” om homo- och bisexualitet är egentligen irrelevant. Undervisningen måste ha en tydlig inriktning, där det centrala är att koppla frågan till människosyn och värdegrund.

Även om inga åsikter ska censureras ska inte heller alla åsikter och uttryck tolereras. Här visar skolans värdegrund (förhoppningsvis) vägen. Diskrimineringslagstiftningen är tydlig med att trakasserier och kränkande uttalanden och behandling inte ska accepteras. Jag utnyttjar mina fri- och rättigheter och måste samtidigt respektera att det inte får ske på bekostnad av någon annans fri- och rättigheter.

De finns – men inte just här ...

”Vi finns överallt” är en paroll som homo- och bisexuella ofta har använt. Den är fortfarande giltig. För tyvärr, när människor – i och utanför

skolan – pratar om homo- och bisexuella så är det som om de alltid pratar om några som finns någon annanstans, men inte just här. Alla homo- och bisexuella kan ge exempel på detta. Det här kan man tycka är mänskligt, men för den som drabbas kan det snarare upplevas som omänskligt. Utgå alltså inte från att alla är heterosexuella. Det här gäller inte enbart i undervisningen, utan i alla sammanhang i skolan.

Prata inte heller om homo- och bisexuella som om de är människor som eleverna behöver lära sig ”tolerera”. Som några ovanliga figurer som finns där ute i samhället, som de kanske i framtiden kan råka att stöta på. Någon annanstans, men absolut inte i klassen, i skolan eller just nu. Den homosexuella eleven i gymnasieskolan vill knappast bli tolererad. Däremot vill hon eller han bli respekterad.

Life history – personliga berättelser som påverkar mötet med eleverna

Att arbeta med värdegrundsfrågor och frågor om sexuell läggning kräver förberedelser. Dina egna kunskaper, värderingar och erfarenheter spelar roll. Genom att själv på ett personligt plan fundera över och diskutera dessa frågor är du mer förberedd för att möta eleverna.

En life history-övning är ett sätt att i en personalgrupp arbeta kring egna attityder och värderingar i mötet med människor. Metoden har sina rötter i kvalitativ forskningsmetodik, men används även på lärarutbildningar runt om i landet. Utgångspunkten är att du som pedagog är en central person för eleverna. Vad du säger, hur du framställer ett ämne och med vilka exempel du åskådliggör en fråga har avgörande betydelse.

Övningen sker i en grupp på upp till tio personer. En förutsättning är att ni är en grupp lärare (eller annan personal) som är villiga att dela med er av personliga tankar och erfarenheter.

Syftet med en life history-övning är att utifrån ett antal personliga berättelser utveckla undervisningen och skolans förhållningssätt i olika frågor. Utgångspunkten kan vara ett ämne, till exempel *homo-, bi- och heterosexuallitet*. Vi visar här kortfattat och schematiskt hur övningen kan genomföras. Det är viktigt att påpeka att det varken handlar om terapi eller prestation. Variationer i upplägget är också möjliga. Övningen kan även göras kortare, om tiden är begränsad. Så här kan det gå till:

1. Gruppen samlas och var och en får fundera över ämnet homo-, bi- och heterosexuallitet i 20–30 minuter, utifrån sina egna erfarenheter under livslinjen, till exempel med stöd i begreppen barndom – ungdomsår – studentår – yrkesliv. Det är viktigt att berättelsen präglas av de personliga erfarenheterna – möten med människor och situationer genom livet – och de tankar och känslor dessa möten väckt.
2. Man samlas i smågrupper på två eller tre personer. Var och en delger de andra sin berättelse. Lyssna till varandras berättelser, låt den som berättar tala färdigt, även om det som sägs väcker vilja att avbryta. Ställ bara frågor av utredande karaktär eller frågor som för berättelsen framåt, inte för att stilla din egen nyfikenhet.
3. Var och en skriver ner sin berättelse. Ofta kommer minnen att väckas till liv när man själv berättar sin historia och hör de andras. När berättelsen skrivs ner handlar det inte om att framföra åsikter eller förmedla kunskap. Det personliga ska fortfarande stå i centrum. Denna del av övningen kan vara mer eller mindre utsträckt i tiden, från några timmar till flera veckor, beroende på ämnesområde och praktiska möjligheter.
4. Den stora gruppen samlas igen. Alla får tid att läsa allas berättelser. Därefter kommer det viktiga analysarbetet. Här kan man arbeta med olika teman och perspektiv i berättelserna, upptäcka mönster

utifrån varandras erfarenheter – uppfatta likheter och olikheter. Detta kan i sin tur leda fram till olika slutsatser som konkret påverkar undervisningen och mötet med eleverna. Resultaten kan även användas i andra sammanhang, till exempel i skolans eller kommunens övergripande arbetet med värdegrundsfrågor.

Vill du veta mer om life history-metoden kan du vända dig till Lärarprogrammet i Norrköping.

som i
verktyg

Metoder – möjligheter

I det här avsnittet ger vi ett antal konkreta förslag till hur man kan arbeta med frågor om sexuell läggning. Självklart måste alla övningar anpassas till sammanhanget och till elevgruppens ålder. Exempelen är mer eller mindre detaljerade, men kan förhoppningsvis ge inspiration.

Tema eller ämnesintegrerat?

Ska frågor om sexuell läggning integreras i all undervisning eller behandlas som ett särskilt tema eller ämne? Svaret på frågan är inte antingen eller utan både och. Som vi redan har nämnt har frågor om sexuell läggning sin givna plats i skolans värdegrundsarbete. Att begränsa undervisningen om homo- och bisexualitet till en del av ett temablock om sex och samlevnad blir inte särskilt lyckat. Frågan kan tas upp och synliggöras i många olika ämnen. Här är några exempel:

Biologi

Ta upp homo- och bisexualitet på samma sätt som heterosexualitet när ni går igenom sådant som har att göra med sex, samlevnad och biologiska funktioner. Tänk på att begreppet kön omfattar biologiskt, socialt och kulturellt kön. Biologiskt kön är genitalier, kromosomer och köns-hormoner. Socialt kön de egna eller omgivningens upplevelse av manligt respektive kvinnligt kön. Vårt sociala kön är kulturellt betingat eftersom vad som anses manligt respektive kvinnligt är beroende av historiska och sociala omständigheter och därmed möjligt att förändra.

Främmande språk

Välj en text om samkönade relationer på ett annat språk än svenska, använd litteratur, tidningar eller film. Kanske kan man prata om mänskliga rättigheter och då föra in frågor kring sexuell läggning.

Bild och musik – estetiska kurser

Bild och musik kan användas i samarbete med andra ämnen som en del i olika temaarbeten. Men även i bild- och musikundervisning kan man på många olika sätt lyfta fram frågor om sexuell läggning och heteronormativitet.

- Analysera musiktexter. Vad sjunger man om och till vem riktar sig texten?
- Synen på kön och sexuell läggning i musiktexter. Finns det exempel på icke heteronormativa musiktexter?
- Bilden av homo- och heterosexuallitet i konsten förr och nu.

Geografi

Synen på homo-, bi- och heterosexuallitet i andra länder långt bort och nära oss.

- Vilka gränser finns för människornas fria rörlighet?
- Spelar civilståndet någon roll för rörligheten?

Historia

- Hur var synen på familjen, homo- och heterosexuella för hundra år sedan? För femtio år sedan?
- Vad låg bakom de olika synsätten?
- Vilken syn på homosexuella fanns under Förintelsen?
- Heteronormen förr och nu ...

Idrott

- Hur fungerar idrottens värden jämfört med skolans och samhällets?
  - Vad är okej och vad är inte okej i samband med idrottsutövning?
  - Finns det idrottare som överträder gränserna? Hur ser vi på dessa?
- Titta på Riksidrottsförbundets HBT-material.

Matematik

Ett matematiskt exempel kan illustreras med ett samkönat par. Lisa och Eva ingår i partnerskap och köper hus. Räkna på räntan för huslånet.

Här finns, i likhet med de flesta ämnen, många möjligheter att lyfta fram homo- och bisexualitet som en icke problematiserad självklarhet, vilket kan vara en stor fördel.

Religion

- Har olika religioner olika syn på kön, familj och samlevnad?
- Hur har dessa synsätt förändrats?
- Hur fungerar fundamentalism i förhållande till samhällets lagstiftning?

Arbeta kring begreppet människovärde.

Svenska

Läs och diskutera litteratur. Uppmärksamma författare som är icke heteronormativa exempel. Studera tidningsartiklar, vad skriver tidningarna om när de skriver om HBT-frågor? Skriv uppsatser och insändare. Läs diskrimineringslagstiftningen för skolan och översätt några av paragraferna till egna ord.

Samhällskunskap

Arbeta med mänskliga rättigheter och demokrati.

- Vad innebär mänskliga rättigheter konkret för svenska samhället, för vår skola?
- Hur genomfördes olika reformer när det gäller homosexualitet, vem beslutar vad?
- Vilka myndigheter och frivilligorganisationer arbetar med mänskliga rättigheter?

Värderingsövning

Att arbeta med värderingsövningar är vanligt. Det går till så att eleverna får ta ställning till olika påståenden, kanske genom att resa sig eller sitta kvar, eller gå till olika delar av rummet. Metoden har sina uppenbara fördelar. Den ger utrymme för reflektion kring egna ställningstaganden och kan öka motivationen för ett ämnesområde. När de fungerar

som bäst kan värderingsövningarna leda till spännande meningsutbyten, där eleverna tränas att uttrycka åsikter och argumentera för dem, naturligtvis under förutsättning att övningen verkligen följs upp av väl tilltagen tid för samtal och reflektion.

Det finns även risker med värderingsövningar, som ofta hänger samman med att man inte tillräckligt noga tänkt igenom de påståenden som eleverna ska ta ställning till. När det gäller frågor om homo- och bisexualitet finns en del fallgropar, som exemplet på sidan 72 visar. Även här är det – som så ofta – lätt att utgå från att alla elever är heterosexuella. I det perspektivet kan en hel del påståenden som rör homo- och bisexualitet uppfattas som kränkande.

Formulera därför påståenden på ett sånt sätt att de inte ifrågasätter homo- eller bisexualitet i sig, eller de grundläggande mänskliga rättigheterna. Syftet bör vara att reflektera över det vi tar för givet och börja granska det i stället för att bekräfta redan kända fördomar.

Du kan exempelvis be eleverna att ställa sig på en linje där ena änden innebär att man instämmer i påståendet och den andra änden innebär att man inte instämmer. Sedan påstår du: I ett heterosexuellt förhållande finns nästan alltid en kvinnlig och en manlig roll. I en sådan situation behöver var och en fundera på hur män och kvinnor i omgivningen reproducerar respektive bryter mot normer i vardagen. Nästa påstående blir: I ett homosexuellt förhållande finns nästan alltid en kvinnlig och en manlig roll. Förhoppningsvis ger övningen lite insikter kring hur vi alla gärna vill skapa motsatsförhållanden, komplementaritet mellan könen, även då det handlar om samkönade par.

Du som håller i en värderingsövning måste ha ett tydligt syfte, vad är det du vill säga med övningen, och även kunna redogöra för ditt syfte gentemot eleverna. Testa ditt påstående genom att tänka att i gruppen du gör övningen med ingår homo-, bi- och heterosexuella personer.

Diskriminering – lektionsupplägg

Låt eleverna fundera på förekomsten av diskriminering på grund av sexuell läggning. Fundera på olika typer av diskriminering, dels sådan där man medvetet särbehandlar, dels den diskriminering som är ett resultat av okunnighet, obetänksamhet eller att man gör som man alltid har gjort.

Värderingsövning på blodigt allvar

Läraren Lisa Gannå om en värderingsövning som gick snett

Jag vill berätta för er om en erfarenhet jag gjorde som nyanställd ännu inte outad svensklärare på en högstadieskola för några år sedan. Hela personalen samlades i aulan för att antimobbingsgruppen skulle presentera sig. De berättade att de använde sig av värderingsövningar med eleverna och ville visa hur det gick till.

Först värmdes vi upp genom lite oförargliga påståenden som ”Alla som gillar spaghetti och köttfärssås ställer sig upp!” Sedan kom då det som jag senare förstätt är en nära nog obligatorisk fråga i sådana här sammanhang: ”De som tycker att homosexuella ska få gifta sig ställer sig upp!”

Jag som var nyförlovad med min nuvarande fru blev helt tagen på sängen – om ni ursäktar uttrycket – och kämpade mig upp ur stolen på darriga ben. Jag vände mig om för att kunna betrakta mina nya kollegors ställningstaganden i frågan. Med en snabb blick konstaterade jag att ungefär hälften satt kvar i stolarna och ungefär hälften stod lite fnissiga i bänkraderna. För en del var det här en rolig lek. För några av oss var det blodigt allvar.

Att se mina kollegor sitta kvar där – självbelalet sättande sig till doms över min rätt att älska och att knyta band med min flickvän – kändes faktiskt helt absurt. Hur en liknande upplevelse skulle kunna påverka en osäker fjortonåring mitt i en komma ut-process vill jag inte tänka på.

Instruktion och genomförande

- Titta på ärendena som kommit från HomO (se nedan).
- Dela in eleverna i mindre grupper och ge dem beskrivningarna av fallen. Grupperna behöver inte läsa samma fall.
- Grupperna läser, diskuterar och återsamlas därefter. Varje grupp presenterar (läser) sitt ärende för klassen och redogör för hur gruppen resonerat kring det som hänt (utgå från de nedan gjorda frågeställningarna). Sedan får de andra fylla på med kommentarer.

Uppgift och frågeställningar

- Läs igenom ert exempel.
- Diskutera tillsammans i gruppen vad ni tycker om det som har hänt.
  - Är detta diskriminering?
  - Har man medvetet diskriminerat?
  - Vad kan man göra för att det inte ska bli så här?

Summera gärna för eleverna hur HomO resonerat om de olika fallen. Och samtala om vad ni tyckte om dessa resonemang.

EXEMPEL 1: I en skola förbereds den traditionella skolbalen. Men balkommittén har beslutat att förbjuda par av samma kön att dansa på balen. Balgeneralen hänvisar till gamla traditioner och att människor skulle bli stötta av att se samkönade par dansa. Balgeneralen hoppas kunna finna någon kompromiss.

EXEMPEL 2: Citat ur en intern rekryteringspolicy av försvarsattachéer: ”Tjänsten som försvarsattaché kräver, av såväl sociala som säkerhetsmässiga skäl, att vederbörande är gift. Hustruns utbildning och intresse påverkar i hög grad tjänstgöringen, och hänsyn härtill skall tas vid uttagning. För att hustrun aktivt skall medverka i främst kontaktskapande verksamhet, läggs särskild vikt vid hennes språkkunskaper.”

EXEMPEL 3: En man anmälde till HomO att han har blivit nekad tillträde till en så kallad Gay VIP-avdelning på en nattklubb. Mannens kamrater släpptes in utan några krav på att till exempel vara uppskrivna på gästlistan. När mannen ville komma in lite senare förklarade värden för honom att man måste vara bög och uppskriven på gästlistan.

EXEMPEL 4: En kvinnlig anställd på en tidning i södra Sverige anmälde till HomO att tidningen inte tillåter publicering av bilder från partnerskapsceremonier. Tidningen uppgav att något förbud mot införande av partnerskapsbilder aldrig funnits. Däremot hänvisade tidningen sådana bilder till betald annonsplats.

EXEMPEL 5: En skola startar ett projekt som går ut på att skapa ett utopisamhälle. Ett antal personer ska väljas ut och skickas till en framtidsplanet. Personerna ska vara de bästa tänkbara för planetens framtid. Eleverna väljer bort homosexuella eftersom de inte kan alstra barn. Projektet presenteras på skolans webbplats.

Kort redogörelse för hur HomO resonerat

Här följer i korta drag HomO:s kommentarer och agerande i de olika exemplen:

EXEMPEL 1: Mänskliga rättigheter är just rättigheter och inte förhandlingsbara förmåner. Därför finns inget utrymme för kompromisser, säger HomO. Den som försöker hindra ett samkönat par att komma till eller dansa på en allmän sammankomst gör sig skyldig till olaga diskriminering. Det är ett brott som kan ge böter eller upp till ett års fängelse.

EXEMPEL 2: Arbetsgivaren medgav att texten i det aktuella dokumentet var otidsenlig och att den individuella kompetensen ska vara avgörande för placering som försvarsattaché och inte kön eller sexuell läggning. Den nya texten lyder: "Av sociala och säkerhetsmässiga skäl, är det lämpligt att försvarsattachén har stadigvarande och stabila familje-

förhållanden. För att medföljanden aktivt ska kunna medverka i främst kontaktskapande verksamhet, läggs särskild vikt vid hans/hennes språkkunskaper och sociala förmåga”. HomO och JämO var nöjda med ändringen.

EXEMPEL 3: HomO konstaterade i sitt beslut att det efter det att diskrimineringsförbudslagen trätt i kraft inte är möjligt för så kallade gayklubbar att utestänga någon på grund av hans eller hennes sexuella läggning. HomO ansåg att det kan antas att mannen missgynnats av skäl som har samband med felaktigt förmodad heterosexuell läggning.

EXEMPEL 4: HomO konstaterade i sitt beslut att olika villkor för annonsering – till exempel olika priser för olika personer av skäl som har samband med sexuell läggning, kan strida mot diskrimineringsförbudslagen. Tidningen behandlar nu vigsel- och partnerskapsannonser likadant.

EXEMPEL 5: Skolan har meddelat att man djupt beklagar det inträffade som de betraktar som ett allvarligt misstag. Så snart det olämpliga innehållet på webbplatsen påtalades togs det bort. I såväl klassen som i lärarkollegiet togs samtidigt en diskussion upp om det inträffade. HomO var nöjd med detta och ärendet avslutades.

Lektionsupplägg om homofobi

Utgå från följande definition av homofobi:

Homofobi är en ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle och som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor. En homofobisk hållning strider mot principen om alla människors lika värde och rättigheter.

Att arbeta vidare kring med klassen:

- Vad menas med homofobi? Utgå från definitionen.
- Diskutera sedan utifrån följande frågor:
  - Är det en rimlig definition av homofobi?
  - På vilka olika sätt tror eleverna att de kan se homofobi hos en individ, en grupp eller ett samhälle?
  - Ge egna exempel på homofobi.
  - Vem bestämmer gränsen för skämt, jargong eller allvar?
  - Vilka lagar finns som anknyter till homofobi?

Titta närmare på definitionen av homofobi och låt eleverna diskutera kring innebörden i och skillnaden mellan ideologi, en uppfattning eller en medveten värdering. Koppla ihop historia med nutid. Material som kan användas i detta sammanhang:

- Filmen *Bent* skildrar två homosexuella män som förts till koncentrationsläger på grund av sin sexuella läggning.
- Tidningen EXPO skildrar i sitt temanummer *Homohatet* (nummer 1. 2003) dagens nationella rörelsers syn på homosexualitet.
www.expo.se.

Ingångar till diskussion och reflektion

Det finns många ingångar till samtal och reflektion om sexuell läggning och heteronormativitet. Här är några exempel på upplägg:

Vad säger reklamen?

Det finns ett stort antal heteronormativa reklambilder – och bilder som förstärker stereotypa könsroller. Produkterna i sig har sällan med samlevnad att göra.

Låt eleverna sitta i grupper och analysera reklam. Diskutera:

- Från vem kommer meddelandet, till vem är det riktat?
- Vad är budskapet, vilken norm förmedlas?
- Finns det exempel på motbilder i reklamen? Reklam som riktar sig till eller skildrar homo- och bisexuella?

Bilderna kan diskuteras både i form av heteronormativitet och könsmaktssystem. Inspiration kan hämtas från webbplatsen www.alltarmojligt.se. Där presenteras hur man kan arbeta kring stereotypa skildringar av kvinnor och män i massmedierna.

Vad säger medierna?

Massmedier har en viktig roll när det gäller att forma och bevara värderingar och normer. Låt eleverna arbeta kring mediernas bild av homo- och bisexuella:

- Syns homosexuella kvinnor och män lika mycket?
- I vilka situationer befinner sig homosexuella som finns med i medierna?
- Finns det skillnader i mediernas rapportering av hetero- och homosexuella?
- Vilken bild av homosexuella har förmedlats via lokaltidningens insändarsidor under det senaste halvåret?

Vänd på begreppen

Följande lite mer lekfulla frågor vänder på begreppen. I stället för att homosexualitet alltid ska utpekas som avvikande så är nu normen homosexualitet. De frågor som homosexuella kan få ställs nu i stället om heterosexuella:

- Vad är orsaken till att man blir heterosexuell?
- Varför måste heterosexuella vara så öppna med sin sexuella läggning? Kan de inte vara mer diskreta?
- Varför skriver tidningar hela tiden om vilka kvinnliga kändisar som är ihop med vilken manlig kändis. Är det något särskilt med att vara heterosexuell?
- Heterosexuella par är ofta indelade i en stereotyp manlig respektive kvinnlig roll. Varför kan de inte bara vara sig själva?

Dilemmafrågor

Arbetet med dilemmafrågor ger eleverna möjlighet att själva komma med konstruktiva lösningar och resonera om möjliga förhållningssätt. Frågornas konstruktion får inte ha formen av för eller emot. De ska i stället inbjuda till ett reflekterande samtal. Låt eleverna arbeta i smågrupper om tre till fyra deltagare. Två exempel:

- Din syster eller bror är lesbisk respektive bög. Hon eller han kommer och är ledsen för att man retas i skolan. Vad säger du?
- Ett par av dina kompisar säger ofta böggjävlar. Du tycker inte om att de säger så här men vill samtidigt vara deras kompis. Vad göra?

Bara vara vanlig? – en storyline om heteronormativitet och sexuell läggning

Nu finns en storyline *Bara vara vanlig?* om sexuell läggning och heteronormativitet.

Att rikta ögonen mot dessa frågor är spännande. Många gånger väcker de starka känslor. Hur kan vi inom skolan närma oss dessa frågor? undrar många. *Bara vara vanlig?* är en möjlighet. Här ger vi en kortfattad beskrivning av storylinemetoden och berättelsen *Bara vara vanlig?* En handledning finns på dvd:n som ingår i Under ytan-materialet.

Om livet i en trappuppgång

Storyline är ett pedagogiskt arbetssätt, där lärandet sker i form av en berättelse som skapas tillsammans av elever och lärare i klassrummet. Berättelsen styrs av läraren via nyckelfrågor. *Bara vara vanlig?* handlar om några familjer som bor i samma trappuppgång. Den startar med att eleverna får fundera kring frågor om hur en familj kan se ut, vad som anses vara en vanlig eller ovanlig familj. Efter ett tag får de nya grannar som är en familj med föräldrar av samma kön och deras barn.

Elevernas föreställningar och attityder utmanas under arbetets gång, med en blandning av vardagsfrågor och problemställningar. Allt för att synliggöra de oskrivna normer som vi lever efter utan att riktigt veta om dem. Storylinen fortsätter med att det kommer hotelser till dem som bor i trappen. Hur tacklar familjerna det här? Vad är det som ligger bakom hot av det här slaget? Det praktiska arbetet varvas hela tiden med reflektioner och teorier. Eleverna diskuterar, ställer frågor och tar reda på fakta.

Berättelsen och nyckelfrågorna ger liv åt lärandet

En storyline förläggas alltid till en tid, en plats och med ett antal karaktärer. Varje elev skapar en karaktär, en familjemedlem som deltar i berättelsen, och platsen där den utspelar sig. Lärandet sker därmed i ett

sammanhang där världen inte delas upp i olika ämnen. Det handlar om verkligheten och ger en möjlighet att identifiera sig och ta upp svåra, känsliga frågor.

Nyckelfrågorna är centrala i en storyline. De är öppna frågor där läraren inte är ute efter rätta svar. De tillåter att eleverna lägger fram sina idéer, tankar och attityder. Hur känner din karaktär när det här händer? Vad tycker dina grannar om att du betar dig så här? Eleverna får chans att föreställa det som händer utifrån en annan människas perspektiv. Man lurar den egna censuren som ofta inträder när känsliga frågor tas upp. Svaren ger samtidigt läraren information om elevernas förkunskaper och attityder, som sedan utmanas under arbetets gång.

Gruppen är den viktigaste resursen i klassrummet och läraren ser till att planera och ge tid för gruppernas arbete. Förhållningssättet vilar på att läraren är intresserad av hur eleverna tänker och vad de säger. Det är viktigt att möta och bemöta dem i dialog. Storyline handlar om att utmana eleverna i högre utsträckning än att undervisa dem.

Struktur ger frihet och reflektion

En genomtänkt struktur är ett viktigt stöd i arbetet och är karakteristiskt för storyline. Läraren styr arbetet. Inom ramarna finns det stort utrymme för elevernas aktiviteter och inflytande på det som ska uträttas. Storylinen har ett metodiskt upplägg med ett schema, en matris som innehåller nyckelfrågor, aktiviteter, material och mål med lärandet. Detta fungerar som en ram för läraren att hålla sig till.

En storyline startar alltid i det praktiska och byggs på med reflektioner och teorier. Det gäller att ge tid för samtal och tankearbete – allt från vardagligt funderande till fördjupad reflektion där ny förståelse, nya kunskaper och nya handlingsmönster växer fram. Både elevernas och lärarens dokumentation och utvärdering av storylinen är viktig för fördjupad förståelse av de lärprocesser som skett under arbetets gång.

Utgå från filmupplevelser och mediebilder

Att se och arbeta med film har på allt fler skolor blivit en intressant och återkommande utgångspunkt för olika värdegrundsdiskussioner. Den gemensamma filmupplevelsen kan ge konkreta och spännande utgångspunkter för samtal. Film väcker nyfikenhet och ger impulser till fortsatt kunskapssökande. Elever och lärare får tillfälle att mötas kring dilemman som filmberättelsen rymmer samtidigt som de får möjlighet att diskutera på vilket sätt personer och händelser presenteras och gestaltas. Att samtala utifrån en film eller en annan konstnärlig framställning gör det möjligt att diskutera personliga ställningstaganden utan att behöva tala om sig själv.

Många av Sveriges kommuner bedriver ett organiserat arbete med skolbio i form av regelbundna filmvisningar på biograf som följs upp av samtal och fördjupningsarbeten i klassrummen. Allt fler kommuner försöker utveckla former för att involvera elever i arbetet med att förbereda filmvisningar och diskussioner.

Olika medier, framför allt film och teve, har i vårt samhälle kommit att spela en central roll när det gäller att bekräfta och förstärka rådande normer och värderingar, men också när det gäller att utmana vårt sätt att se på oss själva och varandra. Via medierna möter vi bilder av killar och tjejer, kvinnor och män, som gör att vi måste förhålla oss till frågor som rör kön, identitet och sexualitet. Det är en viktig uppgift för skolan att skapa situationer där lärare och elever gemensamt får tillfälle att reflektera kring de mediebilder som omger oss hur de samspekar med våra liv.

Det är viktigt att förmedla en insikt om att mediernas bilder inte är ett neutralt ”fönster mot världen”, utan en konstruktion som styrs av olika tekniska, estetiska, dramaturgiska, ideologiska och affärsmässiga överväganden. Mediernas beskrivningar återspeglar i symbolisk form de värderingar eller ideal som präglar vårt samhälle eller vårt kollektiva

medvetande. Att studera medierna är ett sätt att analysera och ta temperaturen på den kultur vi alla är en del av. Mediekunskap utgör därmed en del av vår kulturella och kommunikativa kompetens och är ett ansvar för alla lärare och ämnen i skolan.

När det gäller hur olika grupper skildras i medierna brukar medieforskare studera medieutbudet utifrån ett antal frågor som gör att mönster kan bli tydliga. Med vilken frekvens framträder olika samhällsgrupper i medierna? Hur ser villkoren ut för olika samhällsgruppers representation i medierna? Vilka grupper favoriseras, vilka hålls tillbaka? Vilka bakomliggande faktorer styr hur olika personer och grupper behandlas i medierna? Det är frågor som också elever och lärare kan ställa till det medieutbud de möter. Genom att vidga diskussionen till att omfatta fler grupper än bara män och kvinnor blir det tydligt hur frågan om representation av kön i medierna också är kopplad till andra maktordningar som rör klass, etnicitet, funktionshinder, sexuell läggning, ålder och så vidare.

Men det handlar inte bara om att se och samtala om film och utveckla kunskap om olika typer av medieinnehåll. Det är också viktigt att barn och ungdomar ges möjlighet att själva uttrycka sina tankar och idéer med hjälp av olika medier. Att låta elever arbeta skapande med rörlig bild i skolan har blivit allt enklare och allt mer utbrett tack vare den digitala videotekniken. Att unga får skapa egna bilder och göra sin egen röst hörd är en demokratisk rättighet och ett sätt att få inflytande och möjligheter att påverka.

Svenska Filminstitutet publicerar kontinuerligt handledningsmaterial för lärare till filmer lämpliga att visa på skolbio. Dessa handledningar omfattar en presentation av filmen samt förslag till samtalsämnen och aktiviteter att arbeta med efter filmvisningen. På Svenska Filminstitutets webbplats finns tips på filmer som behandlar olika teman, bland annat homosexualitet, genus och jämställdhet. Svenska Filminstitutet

har också gett ut olika typer av idématerial för lärare och elever, bland annat den amerikanska videofilmen *Det är självklart! Att samtala med elever om homosexualitet* (2000) som visar exempel från olika klassrum där lärare utgår från de kunskaper, frågor och fördomar som de flesta ungdomar har kring detta ämne.

Det handlar om att tillsammans med eleverna ifrågasätta stereotyper, granska massmediebilder eller diskutera olika familjebildningar. Men ämnet kan vara känsligt och filmen betonar att vi som vuxna ofta måste börja med att rannsaka våra egna värderingar och attityder.

Inspirationsmaterialet *Först såg vi en film ...* (2005) består av en bok och en dvd och bygger på erfarenheter från skolor och kommuner som arbetat med jämställdhet utifrån olika filmer. Materialet rymmer röster och reportage om jämställdhet i skolan där elever, lärare och forskare kommer till tals med erfarenheter och argument. Materialet visar hur lärare och elever använder film i undervisningen och ger konkreta exempel på ett medvetet och engagerat utvecklingsarbete kring medier och jämställdhet i skolan.

Läs mer på www.sfi.se/skolbio

Skolinformatör från RFSL

RFSL har en omfattande skolinformatörsverksamhet i stora delar av landet. Syftet är att öka kunskapen och minska fördomarna – och inte minst för att ge elever möjlighet att identifiera sig med informatören. För många är det kanske första gången de möter en öppet homosexuell, bisexuell eller transperson öga mot öga.

Informatörerna är vanligtvis en tjej och en kille. De är utbildade och tillhör själva någon av de tre grupperna homo- och bisexuella eller transpersoner. Vanligtvis är skolinformationen 60–90 minuter, där

informatörerna först gör en kort genomgång av olika begrepp och även berättar om sig själva.

Det viktigaste och mest uppskattade inslaget brukar vara informatörernas personliga berättelser och att eleverna får ställa frågor kring detta. Frågor som ”när kom du på att du var homosexuell/bisexuell/transperson?” och ”vad sa era kompisar och föräldrar när ni berättade?” är vanliga.

Mer information på www.rfsl.se.

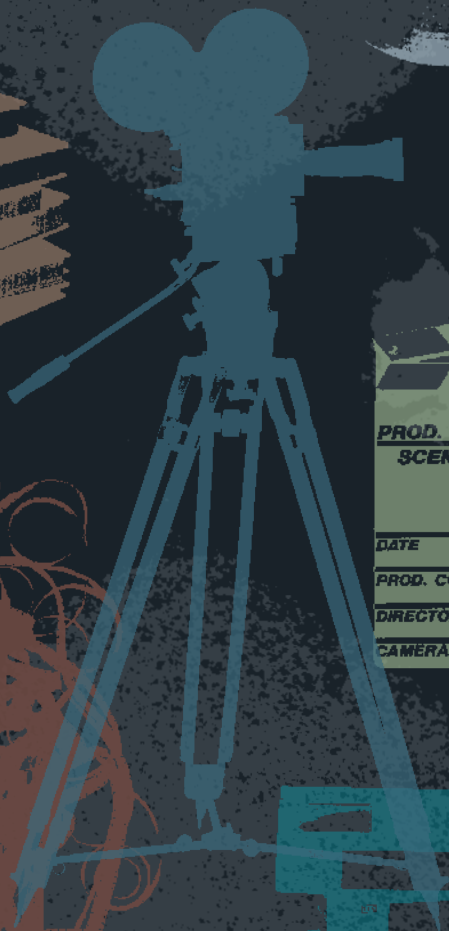
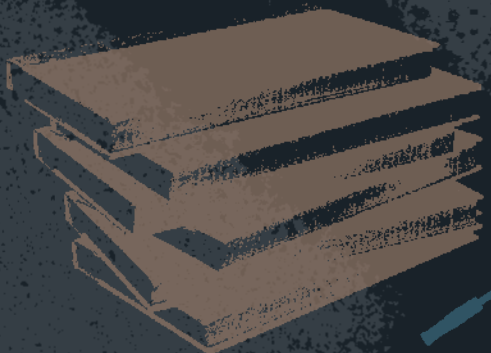
Att arbeta med värdegrund och handlingsplaner

I den här skriften talar vi mycket om vikten av att ta fram handlingsplaner och åtgärdsprogram. Det kan kanske verka jobbigt att allt måste formuleras på papper. I själva verket är det viktigt att arbetet sätts igång, och att man någon gång tar sig tid till de mer övergripande frågorna om relationer och förhållningssätt i skolan. Ingen kräver och förväntar sig att allt ska lösas med en gång.

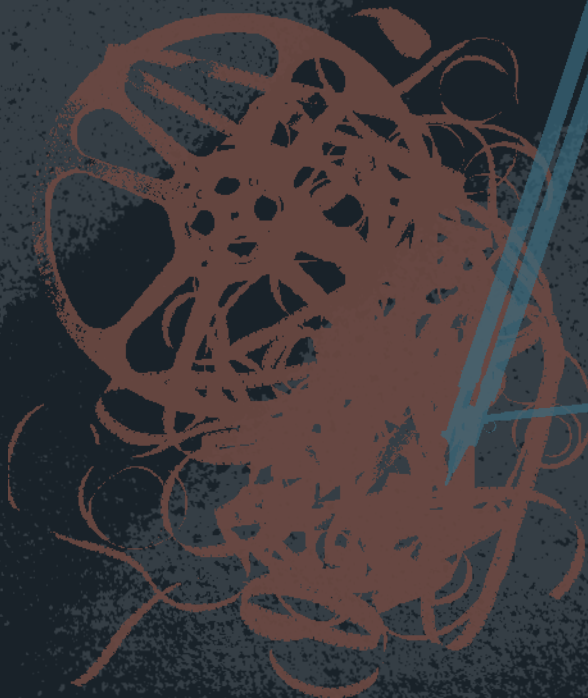
Ett bra sätt är att låta en del av arbetet med värdegrunden, policyfrågor och skolans likabehandlingsplan ske i klassrummet. Egentligen är det självklart att eleverna – som ju i allra högsta grad berörs av besluten – ska vara delaktiga i arbetet. Det här måste anpassas till deras ålder, men de yngstas åsikter och förslag kan ibland vara minst lika framsynta som de äldres. Om åtgärder tas fram i samarbete med eleverna ökar också förutsättningarna för att de blir genomförda och respekterade.

Tt

som i tips

PROD. NO.		
SCENE	TAKE	ROLL
DATE		SOUND
PROD. CO.		
DIRECTOR		
CAMERAMAN		

Tipskatalog

F=förskolan

L=årskurs 1–3

M=årskurs 4–6

H=årskurs 7–9

G=gymnasiet

Filmer

Homo- och bisexualitet

DU SKA NOG SE ATT DET GÅR ÖVER

Svensk film från 2002. En dokumentär full av humor och svärta där tre tonårstjejer med hjälp av en videodagbok delar med sig av sin komma ut-process. Mycket sevärd, visar omgivningens reaktioner i början av 2000-talet. Filmhandledning finns. www.sfi.se (G).

FUCKING ÅMÅL

En ömsint skildring av två tonårstjejer som drömmer om ett annat liv på en annan plats och hittar kärleken i varandra. Filmhandledning finns. www.sfi.se (H, G).

VÄNINNOR

Dokumentärfilm som ger ett perspektiv på hur synen på homosexualitet förändrats i Sverige under de senaste årtiondena. Fem kvinnor i åldern 60–70 år berättar om sina liv som unga och lesbiska. Filmhandledning på www.sfi.se (H,G).

BROKEBACK MOUNTAIN

Ennis och Jack möts en sommar vid bergen Brokeback Mountain. En kärlekshistoria som sträcker sig över 20 år mellan två män som tvingas

dölja sin kärlek på grund av omgivningens intolerans. Filmhandledning finns www.sfi.se (G).

Kön och könsroller

MITT LIV I ROSA

En belgisk film om en pojke som väntar och längtar tills han ska bli flicka. En gripande berättelse om intolerans och brist på förståelse, om kärlek och om hur svårt det kan vara att vara förälder till ett barn som är annorlunda. (H, G)

TUR OCH RETUR

En tjej och en kille i 10–11-årsåldern bestämmer sig för att byta familj. Heteronormativiteten, stereotyper och fördomar visas på ett festligt sätt. (M)

Metodfilm

DET ÄR SJÄLVKLART!

ATT SAMTALA MED ELEVER OM HOMOSEXUALITET

En amerikansk film som tar upp varför det är viktigt att i skolan prata om homosexualitet med barn och ungdomar i olika åldrar. Genom att besöka olika klassrum får vi tips och idéer på hur man utifrån frågor och fördomar kan arbeta med frågor om homosexualitet. Filmen vänder sig till lärare, skolledare, elevvårdspersonal och andra vuxna med intresse för att utveckla arbetet med sex- och samlevnadsfrågor. Till filmen följer ett häfte med kommentarer, diskussionsfrågor och metodtips, www.sfi.se/sjalvklart.

Böcker

Skönlitteratur

SPELAR ROLL

Hans Olsson

En positiv bok om en kille som lär sig acceptera sin homosexualitet och hans start på komma ut-processen. (H, G)

DRÖM ATT LEVA

Håkan Lindqvist

En vacker bok om en ung pojke vars far dör i en olycka. Pojkens väg tillbaka genom sorg till kärleken i dansk kille som han möter. Homosexualitet behandlas här inte som ett eget ämne utan beskrivs som självklar. (G)

I VÄNTAN PÅ LIV

Marika Kolterjahn

Marta går på ettan i gymnasiet. Ingenstans känner hon sig hemma, aldrig kan hon vara sig själv. Tills hon förstår vad det är hon faktiskt känner för en tjejkompis. Denna roman handlar inte bara om att förstå att man är homosexuell, det är även en berättelse tonårslivets längtan efter att det riktiga livet ska börja. (G)

DRAKVINTER

E. B. Holme

Sensuell historia om två flickors förälskelse. Positiv skildring av homosexualitet. (M, H)

DU OCH JAG, MARIE CURIE

A. R. Persson

Boken handlar om Jenny, 15 år som blir kär i Filippa. Skildringar av Jennys liv varvas med hennes egna tankar kring det som händer, i dagboksform till Marie Curie. (H, G)

EN AV DEM

I. Sandhagen

Sommaren då Mikael fyller 15 år flyttar familjen. Han slipper sin gamla klass och är fast besluten att få en ny start, att slippa bli mobbad för sin vekhet och sitt cellospel. Med nya slitna jeans, nytt svart hår, och Mikael i stället för Micke ska han slå världen med häpnad. En vibrerande, varm och sexig tonårsroman om den allra första kärleken, den mellan

två 15-åriga killar. Fast förankrad i svensk nutid och med ett absolut gehör för människor, är romanen något så ovanligt som en icke problemorienterad bögbok. (H)

Sagor

MALINS MAMMA GIFTER SIG MED LISA

A. Lundborg och M. Tollerup-Grkovic

En bok som handlar om hur lesbiska blir med barn och hur en sådan familj kan fungera i praktiken. (F, L)

TROLLEN PÅ REGNBÅGSBACKEN

B. Sjöström och Å. Öhrn

Trollen lever en bit ifrån en by och alla är rädda för dem. Men så kommer några bara dit och ser att trollen inte alls är farliga, bara annorlunda. Läderbögen som älskar att baka är bara en av de karaktärer som man lär känna i den här bilderboken. (F, L)

Antologier och krönikor

SÅNA SOM OSS

S. Morbacker (red)

Såna som oss är en antologi fylld av texter om att tro på gud, om att känna sig trött på gayvärlden, om det första förbjudna kärleksmötet, om utklädningslådor och trotsiga flickpojkar och mutanter.

HOMO I FOLKHEMMET

M. Andreasson (red)

Boken ger en samlad framställning av situationen för lesbiska, bögar och bisexuella i det moderna Sverige från 1950-talet och framåt.

I DEN AKADEMISKA GARDEROBEN

A-C. Olsson och C. Olsson (red)

Sexuell läggning och könsidentitet har en undanskymd plats i högskolan och i den utbildning och forskning som bedrivs där. I denna

antologi belyser tio forskare och praktiker svensk högskoleutbildning och forskning utifrån ett kritiskt perspektiv och granskar den normerande heterosexualiteten.

KÄRLEKENS PRIS

M. Seppänen Sterky (red)

I dag precis som under nazitiden utsätts människor för brott på grund av sin sexuella läggning eller sin könsidentitet. Dagliga trakasserier förekommer över hela Sverige – på skolor och arbetsplatser, på stan eller i grannskapet. Liksom under nazismen är det många som betalar ett högt pris för sin rätt att älska och få vara sig själv.

Transpersoner

TRANS ACTIONS

E. Zander

En personlig och varm självbiografi på engelska av Erica Zander, man till kvinna-transsexuell. Skriven i dagboksform.

Facklitteratur

HOMOSEXUALITET I TREDJE RIKET

F. Silverstolpe

Om Nazitysklands övergrepp och mord på homosexuella.

QUEERKIDS

A. Hamrud

På nittioalet börjar bögar och flator skaffa barn tillsammans utanför garderoben. Flickorna kläs i rosa och pojkarna i blått och de får läsa lika mycket Suneböcker som andra barn. För det gäller att inte bryta mot några könsmonster, bögpappor är precis som andra pappor och får inga bögsöner. Queerkids är en uppgörelse med den svenska kärnfamiljsfundamentalismen och biologismen.

DEN HOTFULLA KÄRLEKEN:
HOMOSEXUALITET OCH VANLIGHETENS BETYDELSE

S. Norrhem

Norrhem har undersökt betingelserna för homosexuellt liv i Västerbotten 1950–1980. Studien behandlar både förhållanden på landsbygden och i städerna, både manlig och kvinnlig homosexualitet.

Metodbok

NÅGONSTANS GÅR GRÄNSEN

RFSL Stockholm

En lärarhandledning om kön, sexualitet och normer i unga människors liv. www.rfslungdom.se

ÖPPNA – OM SKOLANS ANSVAR ATT FRÄMJA LIKA RÄTTIGHETER

OAVSETT SEXUELL LÄGGNING

www.homo.se

HÖRA HEMMA – OM TRANSPERSONER

RFSL:s skrift om transpersoner kan beställas via www.rfsl.se.

HETERO

S. Dahlén

Grundligt undersöker Sandra Dahlén hur bland annat hetero- och homosexualitet har fungerat historiskt. Hur historien har tolkats för att rättfärdiga dagens normer. Fakta och resonemang varvas med roliga ögonöppnare.

Internet

WWW.YTAN.SE

Equalprojektet ”Under ytan”

WWW.HOMO.SE

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO)

WWW.RFSL.SE

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande

WWW.RFSLUNGDOM.SE

Ungdomsförbundet för sexuellt likaberättigande

WWW.GAYSTUDENTERNA.SE

Sveriges förenade gaystudenter

WWW.FRITTFRAM.SE

Equalsamarbetet ”Fritt Fram”

WWW.LEVANDEHISTORIA.ORG

Forum för levande historia

Parlör

BISEXUELL

Bli kär, förälskad i eller sexuellt attraherad av personer oavsett om de är män eller kvinnor.

BÖG

Homosexuell man.

FLATA

Homosexuell kvinna.

GARDEROBEN

”Att komma ut ur garderoben” betyder att berätta om sin läggning för omgivningen.

GAY

Används om både homosexuella män och kvinnor.

HBT

Benämning för homosexuella, bisexuella samt transpersoner som grupp.

HETERONORMATIVITET

Betyder att heterosexualitet uppfattas som det normala, givna och förväntade. Därmed blir annan sexualitet betraktad som onormal och konstig. Det har med makt att göra, den makt som just finns i normer och som får stor betydelse för hur vi förstår oss själva, men också för hur vi organiserar samhällen och skapar institutioner.

HETEROSEXUELL

Bli kär, förälskad i eller sexuellt attraherad av någon av motsatt kön.

HOMO

Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning.

HOMOFOBI

En uppfattning eller en medveten värdering hos en individ, en grupp eller ett samhälle och som ger uttryck för en starkt negativ syn på homosexualitet eller på homo- och bisexuella människor.

HOMOSEXUELL

Bli kär, förälskad i eller sexuellt attraherad av någon av samma kön.

KOMMA UT

Berätta för omgivningen om sin sexuella läggning. Komma ut gör man inte bara en gång, utan det är en ständigt pågående process.

KÖNSIDENTITET

Det kön/genus man själv väljer att identifiera sig som. De flesta väljer det kön/genus som definierades på BB, men inte alla.

LESBISK

Homosexuell kvinna.

OUTA

Att outa någon betyder att man berättar om personens homo- eller bisexualitet för andra som personen ännu inte kommit ut för. Kommer av det engelska ordet "out" som betyder just ut eller ute.

QUEER

Queer används i dag som beteckning för dem som inte vill anpassa sig till heteronormen. Queer är dels en akademisk forskningsposition där man studerar det "normala" i stället för det som avviker, dels är queer

en aktivistisk motrörelse mot heteronormativitet som inte bara behöver bestå av HBT-personer utan även heterosexuella. Queer vänder sig mot en normerande och normativt framställd heterosexualitet. Med ett queert synsätt finns det inga normala och naturliga identiteter eftersom allt är konstruerat.

REGNBÅGSFAMILJ

En regnbågsfamilj kan se ut på många olika sätt, men det som utmärker familjen är att de vuxna är homo- eller bisexuella.

REGNBÅGSFLAGGAN

En internationell symbol för homosexuell solidaritet. Formgavs på 1970-talet av konstnären Gilbert Baker.

RFSL

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande. En av världens äldsta organisationer för homosexuella, bisexuella och transpersoner.

SAMKÖNAD RELATION

En samkönad relation är helt enkelt en relation mellan två personer av samma kön som kan vara homo- eller bisexuella. Uttrycket är mer korrekt att använda än till exempel en lesbisk relation om det handlar om två kvinnor. Man vet ju faktiskt inte hur kvinnorna definierar sin sexuella läggning.

SEXUELL LÄGGNING

Enligt svensk lagstiftning finns det tre sexuella läggningar: heterosexualitet, homosexualitet och bisexualitet.

STRAIGHT

Heterosexuell person.

TRANSPERSONER

Personer som identifierar sig som eller uttrycker ett annat kön än sitt biologiska kön. Samlingsnamn på till exempel transvestiter och transsexuella. Transpersoner kan vara hetero-, bi- eller homosexuella.

TRANSVESTIT

Person som klär sig i det motsatta könets kläder. Drag kallas det när man använder transvestitism som underhållning.

TRANSSEXUELL

Person som inte kan identifiera sig med sitt fysiska kön. En del byter kön genom hormonbehandlingar och kirurgiska ingrepp.

ÖPPEN

Att vara öppen innebär att man lever öppet som homo- eller bisexuell.

Årtal

1944 avkriminaliserades homosexuella förbindelser mellan vuxna.

1979 avskaffade Socialstyrelsen homosexualitet som sjukdomsbe-
grepp.

1987 infördes förbud att diskriminera homosexuella.

1988 infördes lag om homosexuella sambor.

1995 infördes lag om registrerat partnerskap.

1999 infördes lagen om förbud mot diskriminering i arbetslivet på
grund av sexuell läggning.

1999 tillsattes också Ombudsmannen mot diskriminering på grund av
sexuell läggning, HomO.

2003 inkluderades sexuell läggning i lagen om hets mot folkgrupp.

2003 fick samkönade par samma möjlighet som heterosexuella par att
prövas för gemensam adoption och närståendeadoption.

2003 infördes en gemensam könsneutral sambolag med lika rättighe-
ter och skyldigheter för homo-, bi- och heterosexuella sambor.

2003 infördes en bredare civilrättslig diskrimineringsförbudslag som
omfattar också tillhandahållande av varor, tjänster och bostäder.

2005 fick kvinnor som är sambor eller partner rätt till assisterad befruktning inom svensk sjukvård.

2006 infördes lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.

I Equalprojektet Under ytan ingår Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier vid Linköpings universitet, Lärarförbundet, Lärarhögskolan i Stockholm, Lärarnas Riksförbund, Lärarprogrammet i Norrköping, Myndigheten för skolutveckling, Ombudsmannen mot diskriminering på grund av sexuell läggning (HomO), Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), Sveriges Förenade Gaystudenter (SFG), Sveriges skoledarförbund, Södertälje kommun, och Ungdomsförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL Ungdom).

Hemmet och skolan är de två miljöer som framför allt formar våra unga medborgare. Vi skapar aktivt de värderingar och förhållningssätt som barnen utvecklar. Hur skulle du vilja att dina barn i förskolan och dina elever i skolan utvecklar sin syn på andra människor i omgivningen? Hur ser ditt uppdrag ut som lärare och pedagog?

Tyst i klassen? är en del i ett utbildningsmaterial som vill medverka till en skola där alla respekteras oavsett sexuell läggning. För att det ska vara möjligt behövs en bearbetning av egna attityder och värderingar. Dessutom behövs kunskap och att vi bråkar med heteronormen som förutsätter att alla är heterosexuella.

Materialet i sin helhet består av en dvd med bland annat filmscener samt två kursböcker med fokus på arbetsmiljö respektive fakta och metod-idéer för hur du som lärare kan ta upp frågorna i undervisningen.

Den här boken fokuserar på din roll som lärare. Du hittar bland annat material kring värdegrunden och sexuell läggning, om heteronormativitet och om förskolan, samt metodinspiration.

Tyst i klassen? har producerats inom ramen för projektet *Under ytan* som delfinansieras av EU:s Equalprogram.

EUROPEAN UNION
European Social Fund

Equal
Svenska ESF-Rådet

Under ytan